

Johanna Allsopp ja Satu Nieminen

Lapsen äänen kuuleminen

Metku-muistio ammatillisen reflektion tukena

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Fysioterapeutti AMK

Hyvinvointialat

Opinnäytetyö

Tammikuu 2018

Tekijät Otsikko Sivumäärä Aika	Johanna Allsopp ja Satu Nieminen Lapsen äänen kuuleminen — Metku-muistio ammatillisen reflektion tukena. 34 sivua + 5 liitettä Tammikuu 2018
Tutkinto	Fysioterapeutti AMK
Koulutusohjelma	Hyvinvointialat
Ohjaajat	Lehtori Sirpa Ahola Lehtori Ulla Härkönen
<p>Lapsen kuntoutuksen keskeinen tavoite on edistää lapsen toimintakykyä, kehitystä sekä osallistumista ikätasonsa mukaisesti. <i>Lapsen oikeus osallistua kuntoutukseensa (LOOK) -lapsen edun arviointi</i> hankkeessa on kehitetty toimintatapoja ja hyviä käytänteitä, joiden tavoitteena on vahvistaa lapsen toimijuutta ja osallistumista lapselle mielekkäisiin arjen toimintoihin. Yksi kehitetty työväline on lasten kuntoutuksen ammattilaisille suunnattu <i>Lapselle merkityksellisen toiminnan mahdollistaminen kuntoutumisessa</i> (Metku) -muistio, joka toimii reflektion ja oman työn kehittämisen tukena.</p> <p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata lasten kuntoutusalan ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä reflektioon ohjaavan Metku-muistion käytöstä ja hyödynnettävyydestä lapsen kuntoutumisprosessissa. Opinnäytetyön tavoitteena on lisätä tietämystä ammatillisen reflektion mahdollisuuksista edistää lapsen äänen kuulemistä ja toimijuuden huomioimista kuntoutumisprosessissa.</p> <p>Opinnäytetyön tutkimusote on laadullinen ja aineiston keruumenetelmänä käytettiin haastatteluita. Haastatteluihin osallistui kolme lasten kuntoutuksen parissa pitkään työskennellyttä yksityisen sektorin toimintaterapeuttia. Aineiston analyysi menetelmäksi valittiin aineistolähtöinen sisällön analyysi, joka nosti esille kolme teemaa: muistion käytettävyys, lapsen osallisuuden ilmeneminen sekä ammattilaisten toimintatavat.</p> <p>Haastattelemamme kokivat, että Metku-muistio tukee lapsen kuulluksi tulemistä sekä lapsen vaikutusmahdollisuuksien vahvistumista, joka tekee toiminnasta lapsen kannalta merkityksellistä ja motivoivaa. Muistio myös koettiin hyödylliseksi omassa ammatillisessa kasvussa sekä kuntoutusalan yhteistoiminnan mahdollistamisessa.</p> <p>Haastateltavilla on aiemmin ollut käytössä erilaisia arviointimenetelmiä, mutta niissä ei ole erityisesti huomioitu lapsen osallistumista. Haastateltavat kokivat muistion hyödylliseksi, mutta sen sovittaminen jo olemassa oleviin prosesseihin koettiin välillä hankalaksi. Myös koulutus keskusteluineen ennen muistion käyttöönottoa koettiin tarpeelliseksi. Erityisen arvokkaaksi haastateltavat kokivat sen, että muistio auttoi huomaamaan, että lapselta itseltään pystyy tavalla tai toisella saamaan lapselle itselleen tärkeitä asioita esille.</p>	
Avainsanat	lapsi, osallistuminen, kuntoutuminen, reflektio

Authors Title Number of Pages Date	Johanna Allsopp, Satu Nieminen Hearing the Child's Voice — Use of Children's MAP-memo to Support Professional Development 34 pages + 5 appendices January 2018
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Physiotherapy
Instructors	Sirpa Ahola, Senior Lecturer Ulla Härkönen, Senior Lecturer
<p>An essential goal of children's rehabilitation is to promote the child's ability to function, develop and participate according to his/her age. <i>The "LOOK" project, translated into English as "Right of the Child to participate in their Rehabilitation – assessing the child's best interests"</i> has developed new tools and approaches in children's rehabilitation that aim to strengthen the child's agency and participation in meaningful daily activities. One of the new tools, <i>Children's MAP-memo (Meaningful Activities and Participation)</i> has been developed for professionals to use as an aid for reflection and professional development.</p> <p>The purpose of this Bachelor's thesis was to describe professionals' experiences and views of the Children's MAP –memo and its usability in children's rehabilitation process. Our aim is to increase awareness of the benefits of professional reflection in helping to promote hearing the children's own voices and active participation in the rehabilitation process.</p> <p>The approach for this study was qualitative and the data were collected through interviews. Three occupational therapists from the private sector, who all had worked long in children's rehabilitation, took part in the interviews. Content analysis was applied for the data analysis which highlighted three themes: Usability of the Children's MAP –memo, Manifestation of child's participation and Professionals' course of action.</p> <p>The interviewees felt that using the Children's MAP –memo supported the focus on hearing the child's own voice and for the child to influence decisions, resulting in activities which are more meaningful and motivating for the child. The memo was also seen useful in professional development and enabling collaboration in children's rehabilitation.</p> <p>The interviewees had previously used other assessment tools, but none had specifically taken the child's participation into account. The interviewees thought the memo was useful but it was at times difficult to fit into the existing ways of working. They also felt that a briefing and discussions in how to utilize the tool prior to use would be highly beneficial. The interviewees found it especially valuable that using the memo helped understand that in one way or another the child's voice could be heard.</p>	
Keywords	child, participation, rehabilitation, reflection

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Lapsen kuntoutus ja kuntoutuminen	2
3	Lapselle merkityksellinen toiminta	4
3.1	Lapselle merkityksellisen toiminnan rakentuminen	4
3.2	Lapsen osallistuminen ja osallisuus	4
3.3	Lapsen toimijuus	7
4	Työn kehittäminen ja itsereflektio	9
5	Työvälineitä lapsen kuntoutukseen	10
6	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	11
7	Työtavat ja menetelmät	12
7.1	Eettinen tarkastelu	12
7.2	Aineiston keruu	13
7.3	Aineiston analyysi	16
8	Kuntoutusalan ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä	18
8.1	Haastateltavat ja haastatteluiden taustaa	18
8.2	Muistion käytettävyys	19
8.3	Lapsen osallisuuden ilmeneminen	22
8.4	Ammattilaisten toimintatavat	23
9	Pohdinta	28
9.1	Tulosten tarkastelu	28
9.2	Opinnäytetyön prosessi	30
	Lähteet	32
	Liitteet	
	Liite 1. Saatekirje	
	Liite 2. Suostumus haastatteluun	
	Liite 3. Haastattelurunko	
	Liite 4. Analyysitaulukko	
	Liite 5. Metku-muistio	

1 Johdanto

Lapsen kuntoutuksessa pyritään edistämään lapsen toimintakykyä, kehitystä sekä osallistumista arjen toimintaan ikätasonsa mukaisesti. Lapsen oikeus osallistua perustuu kansainväliseen YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen, YK:n vammaisyleissopimukseen sekä Suomen perustuslakiin. Lapsen toimijuus omassa arjessa on merkittävää lapsen hyvinvoinnille. Lapsi- ja perhekeskeisessä kuntoutuksessa tulee huomioida lapsen ja perheen tarpeet ja toiveet sekä taata aktiivinen osallistuminen kuntoutusprosessiin. (Vänskä — Pollari — Sipari 2016: 4.)

Metropolia AMK on toteuttanut Lastensuojelun Keskusliiton kanssa Kelan rahoittaman hankkeen: *Lapsen oikeus osallistua kuntoutukseensa (LOOK) -lapsen edun arviointi*. Hankkeessa kehitettiin toimintatapoja ja hyviä käytänteitä, joiden tavoitteena on vahvistaa lapsen toimijuutta ja lapsen osallistumista hänelle mieluisiin arjen toimintoihin. Yksi kehitetty työväline on lasten kuntoutuksen ammattilaisille suunnattu *Lapselle merkityksellisen toiminnan mahdollistaminen kuntoutumisessa (Metku) -muistio*. Metku-muistiossa on huomioitu kolme eri näkökulmaa: lapsi toimijana, lapselle mieluisa toiminta sekä yhteistoiminta kuntoutumisessa.

Metku-muistion tavoitteena on toimintatapojen reflektointi ja jatkuva kehittäminen. Muistio auttaa pohtimaan, miten lapselle merkityksellisen toiminnan mahdollistaminen kuntoutumisessa toteutuu ja tarvitaanko muutoksia toimintaan. Metku-muistion käytössä keskeistä on tunnistaa lapselle merkityksellisen toiminnan mahdollistavia tekijöitä sekä voimistaa lapsen aktiivista osallistumista ja toimijuutta. (Sipari — Vänskä — Pollari 2017a.)

Opinnäytetyömme tarkoituksena on kuvata lasten kuntoutusalan ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä reflektioon ohjaavan Metku-muistion käytöstä ja hyödynnettävyydestä lapsen kuntoutumisprosessissa. Aineistonkeruumenetelmänä meillä on haastattelu. Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä tietämystä ammatillisen reflektion mahdollisuuksista edistää lapsen äänen kuulemistä ja toimijuuden huomioimista kuntoutumisprosessissa.

2 Lapsen kuntoutus ja kuntoutuminen

Kuntoutus on suunnitelmallista ja monialaista toimintaa, jonka tavoitteena on kuntoutuminen (Kuntoutusselonteko 2002). Kuntoutuksella viitataan tarjottuihin palveluihin, kuntoutumisessa sen sijaan on kyse ihmisen ja ympäristön muutosprosessista (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b: 16). Kuntoutumista on kuvattu yksilöllisenä kasvu- ja oppimisprosessina. Sitä on myös joissakin yhteyksissä käytetty korvaamaan kuntoutustermiä, jolloin korostetaan asiakkaan roolia kuntoutustapahtumassa. (Järvikoski 2013: 9.)

Autti-Rämö ja Salminen määrittävät kuntoutumisen toiminnaksi, jossa kuntoutuja asettaa itselleen hänelle merkitykselliset ja realistiset tavoitteet. Näiden saavuttamiseksi keinot suunnitellaan yhdessä ammattilaisten kanssa ja toteutetaan pääosin itsenäisesti tai lähiympäristön tuen avulla. He kuvaavat kuntoutumisen prosessiksi, joka vaatii kuntoutujan sitoutumista sekä oikea-aikaisia ja tarkoituksenmukaisia kuntoutustoimenpiteitä. Prosessin kohteena ja toteuttajana ei ole vain kuntoutuja itse vaan myös hänen lähiympäristönsä ja siihen kuuluvat ihmiset. (Autti-Rämö — Salminen 2016: 14-15.)

Lapsen kuntoutumisessa voidaan puhua oppimisprosessista, jossa lapsi on aktiivinen toimija omassa arjessaan. Lapselle luonnollisia oppimisympäristöjä ovat perhe sekä lähiyhteisöt kuten päiväkotia ja koulu. Keskeistä lapsen kuntoutuksessa on lapsen kasvun, kehityksen ja minäkuvan vahvistaminen sekä lapsen arjen toimintoihin osallistumisen tukeminen ja mahdollistaminen. Tähän kuuluu lapsen ja perheen osallistuminen palveluiden suunnitteluun, toteutukseen, kehittämiseen ja päätöksentekoon. Tämän saavuttamiseksi lapsi pitää tulla kuulluksi ja hänen mielipiteitä tulee arvostaa. Myös kuntoutuksen osallistuvien ammattilaisten tulee käyttää sellaisia keinoja, joilla voivat osallistua lapsen maailmaan. (Kauppila — Sipari — Suhonen-Polvi 2016: 110-113.)

Kuntoutuminen tapahtuu aina yksilön omassa elinympäristössä eli kontekstissa. Itse kuntoutusmenetelmät voivat olla kuvattavissa ja jopa standardoitavissa, mutta parhaimmillaan menetelmät joustavat vastatakseen yksilön omia arjen tarpeita ja tavoitteita tehdessä kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnin haasteelliseksi. Tutkimustieto toimenpiteiden tai menetelmien vaikuttavuudesta ei yksin varmista vaikuttavaa toimintaa, sillä näiden toteutuminen kuntoutujan arkielämässä edellyttää kuntoutujan lisäksi muiden henkilöiden sitoutumista kuntoutusprosessiin sekä mahdollisesti ympäristön muutostöitä. Käytännön päätöksentekoon vaikuttaa keskeisesti tutkimustiedon lisäksi ammattilaisen

kokemus sekä yksilön omat arvot, motivaatio ja sitoutuminen. (Autti-Rämö — Poutiainen — Pohjolainen — Kehusmaa 2016: 92-93.)

Asiakaslähtöisessä työskentelyssä ammattilaiset yhdistävät tietonsa ja taitonsa tarkoituksena saavuttaa yhteinen ja tasa-arvoinen päätöksenteko yhdessä asiakkaan kanssa. Tavoitteena on saada yhteinen ymmärrys asiakkaan tilanteesta, tavoitteista sekä tarvittavista toimenpiteistä. Yksi haaste on asiakkaan kokemuksen ja tiedon merkityksen oivaltaminen. (Katisko — Kolkka — Vuokila-Oikkonen 2015: 164.)

Sipari ym. mukaan yhteistoiminta on oppimisprosessi, jossa sovitaan yhteisistä tavoitteista ja käytänteistä (Sipari — Vänskä — Pollari 2017a). Katisko ym. kuvaavat, että yhteistyössä on tärkeää keskinäinen arvostus. Toiminnan tavoitteiden monitahoisuuden ymmärtäminen ja niiden konkretisoiminen on oleellista. Näin tavoitteet suuntaavat yhteistyöprosessia ja tekevät arvioinnista mahdollisen. Tällainen prosessi tuo esiin uudenlaisia jäsennyksiä sekä halukkuutta toimia asiakkaan edun mukaisesti. (Katisko — Kolkka — Vuokila-Oikkonen 2015: 163.)

The International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) eli kansainvälinen toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden luokitus auttaa kuvaamaan, kuinka sairauden ja vamman vaikutukset esiintyvät yksilön elämässä, huomioiden yksilön ruumiin/kehon toiminnot ja rakenteet, yksilön suoritukset ja osallistuminen sekä ympäristö (fyysinen, sosiaalinen ja asenneympäristö) että yksilötekijät (WHO 2013). ICF-viitekehysten käyttö kuntoutuksessa mahdollistaa ihmisen yksilöllisten vahvuuksien ja voimavarojen hyödyntämisen, huomioiden myös lähiympäristön sekä yhteiskunnan palvelujärjestelmän kuntoutusta edistävät tekijät. ICF:n avulla kuntoutujan toimintakykyä voidaan kuvata niin laaja-alaisesti, että monialainen yhteistyö on tarpeellista. (Paltama — Musikka-Siirtola 2016: 38-39, 45.)

3 Lapselle merkityksellinen toiminta

3.1 Lapselle merkityksellisen toiminnan rakentuminen

Lapsilähtöisessä kuntoutumisessa lapselle merkityksellinen toiminta rakentuu yhteistyössä lapsen, perheen, ammattilaisten sekä lapsen arjen toimintaympäristön kanssa. Lapselle merkityksellisessä toiminnassa on tunnistettavissa kolme keskeistä elementtiä: lapsi toimijana, mieluisa toiminta sekä yhteistoiminta. Lapsen toimijuutta vahvistavia hyviä käytänteitä ovat lapsen tukeminen ilmaisemaan omaa tahtoaan, tekemään valintoja ja vaikuttamaan toimintaan. Lapsen toimijuutta vahvistaa myös tunne siitä, että lapsi kuuluu yhteisöön ja hänellä on paikka yhteisössä. Keskeisiä tekijöitä toimintaan osallistumisessa ovat myös lapsen tunteiden ja haaveiden huomioiminen ja lapsen identiteetin ja positiivisen minäkuvan vahvistaminen. (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b: 72-74.)

Lapselle mieluisa toiminta herättää lapsessa mielenkiintoa, tuo iloa sekä onnistumisen ja oppimisen kokemuksia (Sipari — Vänskä — Pollari 2017a). Keskeistä on lapsentahtisuus ja lapsen maailmaan kiinnittyminen. Toiminta sisältää leikkiä, elämyksellisyyttä, mielikuvitusta ja se tuottaa iloa lapselle. Yhteistoiminta rakentuu vastavuoroisesta dialogista lapsen, perheen ja ammattilaisten välillä. Yhteisellä suunnittelulla saadaan tietoa ja ymmärrystä lapsen ja perheen tarpeista, toiminnan lähtökohdista ja tavoitteista. Yhteistoimintatilanteisiin on syytä valmistautua ja erilaiset välineet voivat auttaa tässä. Lisäksi on tärkeää suunnittelun jatkuvuus, jotta toiminta on lapsen kehityksen kannalta merkityksellistä. (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b: 74-75.)

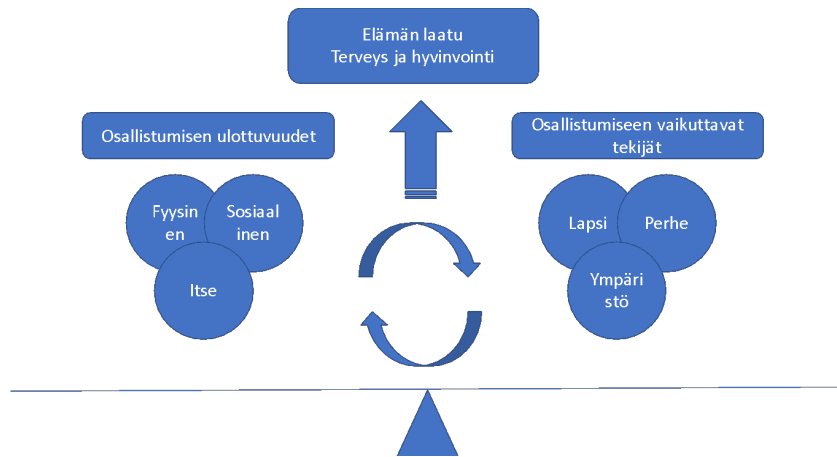
3.2 Lapsen osallistuminen ja osallisuus

Lapsen oikeus osallistua itseään koskevien asioiden päätöksentekoon iän ja kehitystasonsa mukaisesti pohjaa kansainväliseen YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklaan, YK:n vammaisyleissopimuksen 7 artiklaan sekä Suomen perustuslain 6 § 2 ja 3 momenttiin (11.6.1999/731). Näiden mukaan lapsella tulee olla oikeus tuoda esille omat mielipiteensä ja näkemyksensä ja häntä tulee kohdella tasa-arvoisesti. (Unicef n.d.; YK-liitto n.d.)

Sipari ym. mukaan osallistumista voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta: osallistumisena kuntoutukseen tai osallistumisena kuntoutumiseen. Ensimmäisessä tarkastellaan lapsen osallistumista kuntoutusprosessiin ja sen päätöksentekoon, toisessa osallistuminen kohdistuu lapsen elämäntilanteisiin ja lapselle merkitykselliseen arjen toimintaan. Molemmat näkökulmat ovat tärkeitä ja osittain päällekkäisiä. Lapsen osallistuminen on osallisuuden edellytys. Osallisuus on syvempi kokemus yhteisöön tai yhteiskuntaan kuulumisesta. Se edellyttää osallistumista, sitoutumista, vaikuttamista asioihin ja vastuun ottamista seurauksista. (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b: 16-17.)

Lapsen osallisuuteen voidaan katsoa kuuluvan oikeus saada riittävästi asianmukaista tietoa häntä itseään koskevista suunnitelmista, ratkaisuksista, päätöksenteosta, toimenpiteistä sekä mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitä ja näkemyksiä sekä vaikuttaa näihin edellä mainittuihin asioihin. Käytännön tasolla osallistuminen koostuu eri osista: lapsen mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä, mahdollisuus saada tietoa ja vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus omien ajatusten ilmaisemiseen ja saada tukea omien mielipiteiden ilmaisuun sekä mahdollisuus itsenäiseen päätöksentekoon. Näiden eri osien keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja muuttua prosessin aikana. Osallistuminen voidaan siis määritellä olevan toimintaa, jossa lapsen osallisuus konkretisoituu. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos — Muranen 2007.)

Optimaalisen osallistumisen saavuttamiseksi tarvitaan dynaamista vuorovaikutusta sekä osallistumiseen vaikuttavien tekijöiden, että osallistumisen eri ulottuvuuksien kanssa (kuvio 1). Osallistumiseen vaikuttavia tekijöitä ovat: lapsi, perhe ja ympäristö. Osallistumisen ulottuvuudet ovat: fyysinen, sosiaalinen ja minuus, johon kuuluvat lapsen nautinto, itsemääräämisoikeus sekä itsensä ymmärtäminen. Näin ollen, optimaalista osallistumista määrittää lapsen ja ympäristön vuorovaikutuksen laatu ja osallistumisen konteksti, joka määräytyy yksilöllisten lopputuloksien kautta. (Kang — Palisano — King — Chiarello 2014: 1735-1741, Palisano ym. 2012: 1041-1043.)

Kuvio 1. Optimaalinen osallistuminen Kang ym. 2014 mukaillen.

Osallistumisen kokemukseen vaikuttaa lapsen ja perheen kiinnostukset ja prioriteetit, jotka voidaan optimoida arkielämän kokemuksilla. Tämä puolestaan edistää lapsen aktiivista osallistumista, ystävyssuhteiden muodostumista, oppimista ja taitojen kehittymistä sekä nauttimista. Osallistumista tukevan terapian periaatteet ovat: tavoitteellisuus, perhekeskeisyys, yhteistoiminnallisuus, voimavaralähtöisyys, ekologisuus sekä itsemääräämisoikeus. Osallistumista tukevassa terapiassa voidaan tunnistaa viisi vaihetta:

1. Yhteistyön kehittäminen lapsen ja perheen kanssa.
2. Yhteisesti sovittujen tavoitteiden määrittäminen lapsen osallistumiseksi kotona ja toimintaympäristössä.
3. Lapsen, perheen ja toimintaympäristön vahvuuksien arvioiminen.
4. Toimintasuunnitelman kehittäminen ja toteuttaminen.
5. Prosessin ja lopputuloksen arviointi lapsen ja perheen kanssa.

Osallistumista tukevassa terapiassa terapeutti toimii neuvonantajana, tehden yhteistyötä lapsen, perheen ja yhteisön kanssa pystyvyyden saavuttamiseksi. (Palisano ym. 2012: 1041-1044.)

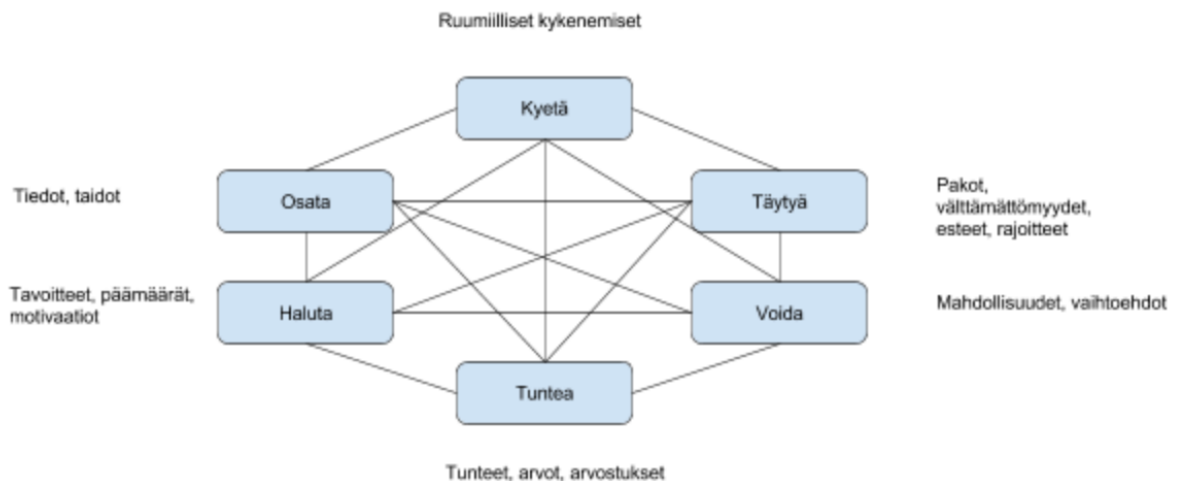
Osallistumisen ja toiminnan mahdollisuuteen vaikuttavat lapsen yksilölliset tekijät (toimintakyky, sairaudet, vamma, tuen tarve, kokemus omasta osallistumisesta), ympäristötekijät sekä vuorovaikutus. Nämä voivat joko mahdollistaa, edistää tai rajoittaa lapsen osallistumista ja toimintaa omassa arjessaan. Tärkeä vaikuttava tekijä onkin, minkälaisia merkityksiä vanhempien ja ammattilaisten välisessä yhteistyössä annetaan lapsen osallistumiselle ja toiminnalle ja kohtaavatko nämä eri näkökulmat. Osallistumisen kannalta on merkityksellistä, kokeeko lapsi olevansa yksilö ja aktiivinen osallistuja vai, onko hän

tuen tarvitsija ja osallistumisen ja toiminnan passiivinen kohde. (From — Koppinen 2012: 9, 17,18.)

3.3 Lapsen toimijuus

Osallistuminen ja osallisuus edellyttävät toimijuutta. Toimijuus vaatii lapsen mahdollisuutta tehdä valintoja, päätöksiä ja vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Myös kuntoutumisessa lapsen viestinnällä tulee olla merkitystä ja vaikutusta. Tällöin lapsi kohdataan oman arkinsa aktiivisena toimijana. (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b: 18-19.)

Jyrkämän mukaan toimijuus rakentuu eri modaliteettien eli ulottuvuuksien dynaamisena vuorovaikutuksena (kuvio 2). Ulottuvuudet ovat: osata, kyetä, täytyä, voida, tuntea ja haluta. Olennaista toimijuudessa on, miten näemme ja tulkitsemme toisiamme sekä toimijuuden kontekstuaalisuus eli liityntä konkreettisiin tilanteisiin ja toimintoihin. (Jyrkämä 2013: 423-425.)

Kuvio 2. Toimijuuden ulottuvuudet Jyrkämää mukaillen 2013.

Näistä toimijuuden ulottuvuuksista erityisesti osaaminen ja kykeneminen korostuvat lapsen kuntoutumisessa. Ne linkittyvät haluamisen ulottuvuuteen, joka on keskeistä motivaation kannalta ja kuntoutuksen tavoitteita asetettaessa. Ympäristön luomat rajoitteet ja mahdollisuudet on myös huomioitava kuntoutuksessa. Ne liittyvät täytymisen ja voimisen ulottuvuuksiin. (Uotinen 2008: 157.)

Toimijuuteen liittyy keskeisesti vuorovaikutuksellisuus ja tilannekohtaisuus, jolloin toimijuus tapahtuu aina suhteessa toisiin ihmisiin (Launiainen — Sipari 2011: 36). Lasten toimijuuden tarkastelussa keskitytään lasten toiminnan ja sosiaalisten suhteiden tarkasteluun heidän sosiaalisen elämänsä sekä identiteetin rakennusaineena, erityisesti lasten voimavarojen kautta, joita heillä on olemassa arkielämässä. Kun lasta tarkastellaan toimijana, lapsuuden aktiiviset, osaavat, luovat, sosiaaliset ja tuottavat puolet korostuvat erityisesti. (Lehtinen 2000: 19-20.)

Lapsen toimijuuden tukeminen vaatii lapsen omien ajatuksen esille tuomista ja niiden jakamista kaikkien lasten kuntoutuksessa toimivien tahojen kanssa. Lapsen toimijuuden vahvistaminen on luonnollisinta leikin ja arkisten tilanteiden yhteydessä. (Launiainen — Sipari 2011: 37.)

4 Työn kehittäminen ja itsereflektio

Lapsen kuntoutuksen alalla toimivien terveydenhuollon ammattihenkilöiden toimintaa sitoo ammattieettiset velvoitteet. Kullakin ammattialalla on itse asetettuja eettisiä ohjeita. Lisäksi ammattihenkilöiden tulee noudattaa lakia (559/1994) ja asetusta (564/1994) terveydenhuollon ammattihenkilöistä. Laissa ja asetuksessa on asetettu ammattihenkilöille velvollisuus ylläpitää ja kehittää ammattitoiminnan edellyttämiä tietoja ja taitoja. Ammattihenkilön tulee myös tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koinut hyöty sekä sen mahdolliset haitat. Myös terveydenhuoltolaissa (1326/2010) korostuu ammattitaidon kehittämisen velvoite sekä vaatimus työn tavoitteiden asettamisesta asiakkaiden työ- ja toimintakyvyn ylläpitämiseksi ja edistämiseksi.

Kyky reflektioon on kuvattu olevan tärkeä edellytys laadukkaaseen työhön ja sen kehittämiseen kannalta (Alhanen ym. 2011: 46-48). Etenkin ammatillisessa toiminnassa reflektio on välttämätöntä, sillä ilman sitä ei voida päästä haluttuihin tuloksiin eikä toiminta voi myöskään kehittyä. Reflektion tavoitteena on saada uudenlainen ymmärrys asiasta ja sen taustalla vaikuttavista tekijöistä. Reflektion seurauksena voi syntyä uusia tai vaihtoehtoisia tapoja toimia. (Karjalainen 2015: 62-65.)

Olli ym. tekemässä kirjallisuuskatsauksessa tulee esille, että lapsen toimijuuden edistämisen esteenä voi olla liian ammattikeskeinen lähestymistapa tai ammattilaisen kykenemättömyys ja haluttomuus arvioida omaa toimintaansa tai tulkintaansa tilanteesta (Olli — Vehkakoski — Salanterä 2012: 796-805). Jokaisella ihmisellä on yleisesti olemassa valmius reflektioon, mutta se on myös taito, jonka voi oppia ja jossa voi kehittyä. Reflektio voi olla joko itsereflektiota tai yhdessä tapahtuvaa, yhteiseen toimintaan tai työhön liittyvää. (Karjalainen 2015: 62-65.)

Reflektio tarkoittaa oman toiminnan, sen syy-seuraussuhteiden sekä kokemuksen pohdimista suuremman ymmärryksen saavuttamiseksi. Reflektion harjoittamisessa pysähdytään jäsentämään vallitsevaa tilannetta. Työelämän haasteet ovat monesti monitasoisia ja hahmottomia, oleellista onkin oppia tunnistamaan haasteita ja muokata niitä mielekkäiksi kysymyksiksi. Haasteiden tunnistaminen, nimeäminen ja jäsentäminen vaativat oman työn näkemistä tietyn etäisyyden päästä ja uusien näkökulmien etsimistä. Usein tämä edellyttää siirtymistä suurista kokonaisuuksista takaisin kohti tarkempia kysymyksiä. (Alhanen ym. 2011: 46-48.)

5 Työvälineitä lapsen kuntoutukseen

Lapselle merkityksellinen toiminta kuntoutumisessa eli Lapsen metkut on kehitetty osana LOOK-hanketta toimintatavoiksi erityistä tukea tarvitsevan lapsen, perheen ja kuntoutuksen ammattilaisten joustavaan käyttöön. Lapsen metkut on tarkoitettu lapsen osallistumisen vahvistamiseksi sekä yhteisen, voimavaralähtöisen oppimisprosessin mahdollistamiseksi. Lapsen metkut koostuvat: Metku-kirjasta, johon kuvataan lapselle merkityksellistä toimintaa, Metku-neuvottelusta, jossa lapsi, perhe ja ammattilaiset yhdessä pohjivat kuntoutumisen tavoitteita ja toteutumista sekä Metku-muistiosta, joka on tarkoitettu reflektion tueksi. (Sipari — Vänskä — Pollari 2017a.)

Metku-kirjaan kuvataan millaiset asiat ovat tärkeitä lapselle itselleen sekä hänen perheelle arjessa. Tämä voidaan tehdä sähköisen sovelluksen avulla, jolloin kuvaukseen voi käyttää tekstiä, kuvia, videoita, äänityksiä ja piirroksia. Tarkoituksena on tuoda lapsen omaa näkökulmaa ja merkityksellistä toimintaa esille, jotta ne tulevat huomioiduiksi kuntoutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. (Sipari — Vänskä — Pollari 2017a.)

Metku-muistio (liite 5) on rakentunut kuntoutuksen ammattilaisten, vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta saavien lasten ja heidän vanhempiansa haastatteluiden pohjalta. Muistion tarkoituksena on ohjata ammattilaisten toiminnan reflektointiin ja jatkuvaan kehittämiseen. (Sipari — Vänskä — Pollari 2017a.) Reflektio on keskeistä lapsilähtöisten tilanteiden mahdollistamiseksi (Vänskä — Pollari — Sipari 2016: 37).

Muistion käyttö on joustavaa: sitä voidaan käyttää itsearvioinnin välineenä, yhdessä moniammatillisen tiimin tai perheen kanssa kuntoutusprosessin eri vaiheissa: prosessin käynnistyessä, sen aikana tai sen päättyessä. Muistiota voidaan hyödyntää myös tarkistuslistana. Muistio auttaa kuntoutusalan ammattilaisia tunnistamaan tekijöitä, jotka mahdollistavat lapselle merkityksellisen toiminnan ja lapsen aktiivisen toimijuuden vahvistumisen. Muistiossa lapselle merkityksellistä toimintaa tarkastellaan kolmesta näkökulmasta; lapsi toimijana, lapselle mieluisa toiminta ja yhteistoiminta. Jokaiseen osa-alueeseen on listattu tekijöitä, joita kuntoutumisprosessissa tulisi huomioida. Kutakin kohtaa pohditaan sen kautta, miten asia toteutuu tällä hetkellä ja mitä kehitettävää tulevaisuudessa olisi. (Sipari — Vänskä — Pollari 2017a.)

6 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyömme tarkoituksena on kuvata lasten kuntoutusalan ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä reflektioon ohjaavan Metku-muistion käytöstä ja hyödynnettävyydestä lapsen kuntoutumisprosessissa. Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä tietämystä ammatillisen reflektion mahdollisuuksista edistää lapsen äänen kuulemistä ja toimijuuden huomioimista kuntoutumisprosessissa. Opinnäytetyömme tuloksia voidaan hyödyntää lapsen kuntoutumisen kehittämisessä.

7 Työtavat ja menetelmät

7.1 Eettinen tarkastelu

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeen mukaan tieteellinen tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävää vain, jos se on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Keskeistä on, että tutkimuksessa noudatetaan tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja eli rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä ja tulosten esittämisessä. Tutkimuksessa tulee käyttää tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Tutkimuksen julkaisussa tulee myös noudattaa tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluvaa avoimuutta ja vastuullista viestintää. Tutkimuksessa tulee myös selkeästi ilmaista toisten työn saavutukset, muun muassa asianmukaisin viittauksin. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: 6-9.) Työssämme käytimme yleisesti tunnustettuja tiedon hankinnan, aineiston keräämisen ja analysoinnin tapoja. Pyrimme huolellisuuteen ja avoimuuteen aineiston käsittelyssä, tulosten esittämisessä ja opinnäytetyömme kirjoittamisessa.

Eettisyyteen kuuluu lisäksi tutkimusaiheen sensitiivisyyden huomioiminen. Sensitiivisyys voi perustua tutkittavan ilmiön arkaluonteisuuteen tai osallistuvien ihmisten haavoittuvuuteen. (Kylmä — Juvakka 2007: 144-145.) Opinnäytetyössämme meillä oli haastateltavana lasten kuntoutuksen ammattilaisia, joilta kysyimme käyttökokemuksia Metkumistiosta. Haastattelu keskittyi käyttökokemuksiin, eikä siten sisältänyt arkaluontoista tietoa asiakkaista, perheistä, työntekijöistä tai työpaikasta. Huomioimme kuitenkin sen, että opinnäytetyöhömme osallistuminen vei aikaa ja muun työn ohessa sen saattoi kokea kuormittavaksi. Pyrimme ohjeistamaan osallistujat selkeästi sekä luomaan luotettava ja rauhallinen haastattelutilanne. Ilmoitimme etukäteen arvion osallistumisen vaatimasta ajasta.

Tutkittaville aiheutuvaa haittaa pyritään välttämään tietoon perustuvan suostumuksen avulla. Tähän sisältyy asiallinen tiedote ja allekirjoitettava suostumuslomake (liite 2). Tutkimuksen tekijä lisäksi kertoo tutkimuksesta ja sen kulusta. (Kylmä — Juvakka 2007: 148-151.) Ennalta annetusta suostumuksesta huolimatta, haastateltavilla tulee aina olla mahdollisuus lopettaa haastattelu ja kieltäytyä osallistumisesta (Mäkinen 2006: 95). Korostimme opinnäytetyöhömme osallistuville haastateltaville vapaaehtoisuutta ja pyysimme yksilölliset kirjalliset suostumukset osallistujilta.

Opinnäytetyössä tulemme huolehtimaan haastateltavien sekä heidän taustaorganisaation anonymiteetistä. Mäkinen kuvaa, että tutkimusetiikan periaatteisiin kuuluu, että tutkittaville tulee heidän sitä halutessa taata mahdollisuus säilyä anonyyminä (Mäkinen 2006: 114-115). Anonymiteetti huomioitiin myös analyysiprosessin aikana, esimerkiksi ääninauhoissa, litteroiduissa haastatteluissa tai muistiinpanoissa ei käytetty haastateltavien nimiä. Haastattelun nauhoitteita käytetään vain opinnäytetyön tekemiseen, eikä sitä luovuteta muille tahoille.

Käytimme haastattelussa muutamia pääteemoja. Kylmä ja Juvakka kuvaavat, että väljiä teemoja käytettäessä haastateltava saattaa tulla käsitelleeksi asioita, joihin hän ei ole suostumusta antaessaan varautunut. Tällöin eettinen haaste yltää raportointiin. Laadullisen tutkimuksen pienet aineistot sisältävät haasteen anonymiteetin säilyttämiselle. Niissä nimettömyys ei ole riittävä suoja, vaan kaikki tunnistamiseen liittyvät tiedot tulee poistaa raportista. (Kylmä — Juvakka 2007: 151-155.)

Yksi tärkeimmistä eettisistä periaatteista liittyy tutkimustulosten paikkansapitävyyteen, niiden yleistettävyyteen ja julkistamiseen (Mäkinen 2006: 102). Tutkimustulosten raportointi tulee tehdä avoimesti, rehellisesti ja tutkimuksen kaikki vaiheet tarkasti raportoiden. Eettiseen raportointiin sisältyy lisäksi tutkijan arvio tutkimuksen luotettavuudesta ja luotettavuuteen vaikuttavista tekijöistä. (Kylmä — Juvakka 2007: 153-155.) Opinnäytetyösämme pyrimme kuvaamaan prosessin etenemisen avoimesti ja arvioimaan tuloksiin vaikuttavia tekijöitä.

7.2 Aineiston keruu

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kuvata ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä Metku-muistion käytöstä. Tutkimuksen luonteen vuoksi teimme laadullista tutkimusta, jota kuvastaa pyrkimys ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. Aineiston keruumenetelmänä meillä oli haastattelu, jonka avulla tutkimuksessa voi kerätä ihmisten kokemuksia puheen muodossa. Hirsjärvi kumppaneineen kuvaa haastattelun olevan hyvä aineiston keruumenetelmä, kun kyseessä on vähän kartoitettu tutkimusalue. Haastattelu mahdollistaa selventävien ja syventävien kysymysten tekemisen sekä perustelujen pyytämisen esitetyille mielipiteille. (Hirsjärvi ym. 2008: 200.) Koimme tämän eduksi, sillä tavoitteena meillä oli saada reflektiolomakkeen käyttökokemuksia.

Haastateltavien valinnassa tulee huomioida se mitä ollaan tutkimassa. Tutkimusongelma vaikuttaa haastateltavien valintaan. Haastateltavat voi olla mielekäs valita teemaa tai tutkittavaa asiaa koskevan asiantuntemuksen tai omakohtaisen kokemuksen perusteella. (Vilkkä 2005: 114-115.) Meille oli tutkimusongelman kannalta tärkeä saada haastateltaviksi kokeneita lapsen kuntoutuksen alan ammattilaisia, joille aihepiiri oli ennestään tuttua. Tämän vuoksi teimme haastateltavien rekrytoinnin LOOK-hankkeen seminaarissa.

Esittelimme opinnäytetyömme aiheen, tavoitteen ja tarkoituksen LOOK -hankkeen syventävässä koulutuspäivässä 31.5.2017. Jaoimme osallistujille lisäksi saatekirjeen (liite 1). Saatekirjeessä kuvasimme opinnäytetyön tarkoituksen ja tavoitteen, tutkimusmenetelmät, osallistumisen vapaaehtoisuuden sekä anonymiteetin suojaamisen. Kysyimme koulutuspäivään osallistuneista vapaaehtoisia haastatteluihin. Kiinnostuksen osallistumiseen sai ilmoittaa lomakkeelle, joka kiersi koulutuspäivässä. Näin varmistimme, että haastateltavien osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen. Saimme kolme kiinnostunutta haastateltavaa, joista kaksi työskenteli samalla työpaikalla. Kaikki haastateltavat olivat osallistuneet kevään 2017 aikana LOOK-hankkeen koulutuksiin, joista viimeisessä käsiteltiin Metku-muistiot.

Jakamassamme saatekirjeessä oli kirjallinen ohjeistus käyttökokeilun toteuttamisesta. Pyysimme haastateltavia tutustumaan muistioon ja kokeilemaan sen käyttöä yhden asiakkaan kanssa, oman työn tai moniammatillisen työskentelyn reflektoinnissa. Pyysimme kirjaamaan ylös muistion käyttämiseen kulunut aika ja tilanne sekä keitä tilanteeseen osallistuivat.

Lähetimme suostumuslomakkeen ennakoon luettavaksi (liite 2). Osallistujat allekirjoittivat suostumuslomakkeen ennen haastattelua. Haastattelut kävimme toteuttamassa osallistujien työpaikalla kesäkuussa 2017. Haastattelut nauhoitettiin analyysiä varten. Haastattelutilanteessa toinen meistä esitti haastattelukysymykset ennalta suunniteltujen teemojen pohjalta, toinen havainnoi ja esitti täydentäviä kysymyksiä.

Toinen haastatteluista toteutettiin yksilöhaastatteluna ja toinen kahden hengen parihaastatteluna. Parihaastattelu on ryhmähaastattelun alamuoto ja siihen pätevät samat ohjeet kuin ryhmähaastatteluun (Hirsjärvi ym. 2008: 205). Samat tutkimushaastattelutavat soveltuvat sekä yksilö että ryhmähaastatteluun (Vilkkä 2005: 101).

Valitsimme tutkimushaastattelun muodoksi puolistrukturoidun teemahaastattelun. Vilka kuvaa, että teemahaastattelussa tutkimusongelmasta poimitaan keskeiset aihealueet tai teemat, joiden käsittely olisi tutkimusongelmaan vastaamisen kannalta välttämätöntä. Tavoitteena on, että haastateltava antaa oman kuvauksensa kaikista keskeisistä teemoista. Haastattelijan tehtävänä on huolehdittava, että haastattelussa pysytään asetetuissa teemoissa. (Vilka 2005: 100-109.)

Teemahaastattelussa pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tavoitteen ja tutkimustehtävän mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen, eli mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään. Teemojen sisältämien kysymysten suhde viitekehykseen vaihtelee: kokemusperäisten havaintojen sallimisesta vain etukäteen tiedetyissä kysymyksissä pidättäytymiseen. (Tuomi — Sarajärvi 2009: 75.) Opinnäytetyössämme määrittelimme teemat kirjallisuuden ja LOOK-hankkeen myötä esille nousseiden aiheiden pohjalta. Itse haastattelun sallimme kuitenkin kokemusperäisten kysymysten esille nousemisen.

Vilkan mukaan kysymyksiä tutkimushaastattelussa ei tulisi olla liikaa. Kysymysten määrän sijaan tavoitteena on saada haastateltava kuvaamaan, vertailemaan ja kertomaan käytännön esimerkein kokemuksiaan. (Vilka 2005: 105-109.) Teemahaastattelussa on ensisijaista ihmisten tulkinnat asioista sekä heidän asioille antamat merkitykset ja merkitysten muodostuminen vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi — Hurme 2009: 48). Liitteestä löytyy teemahaastattelurunkomme (liite 3). Haastattelun aikana teimme tarvittavia täydentäviä kysymyksiä ymmärryksen varmistamiseksi ja tarkemman kuvauksen saamiseksi. Joitain lisäkysymyksiä nousi myös haastateltavien esittämistä asioista.

Kun tutkimusaineisto on kerätty, tulee se muuttaa muotoon, jossa sitä voidaan tutkia. Haastattelujen kohdalla tämä tarkoittaa nauhoitusten muuttamista tekstimuotoon eli litterointia. Litteroinnin tarkkuus riippuu tutkimuksen tavoitteesta ja analyysitavasta. (Vilka 2005: 115-117.) Opinnäytetyössämme olemme kiinnostuneita haastateltavien kokemuksista ja näkemyksistä. Koimme, että analyysin kannalta hyödyllisintä olisi keskittyä ajatuskokonaisuuksien tasolle. Tämän vuoksi emme litteroineet pikkutarkasti kaikkia luonnolliseen puheeseen kuuluvia ulottuvuuksia. Luettavuuden helpottamiseksi, jätimme lopullisesta tekstistä lisäksi joitain täytesanoja pois. Puheen pyrimme sanojen tasolla muuten tarkasti kirjoittamaan tekstiksi sekä huolehtimaan asiasisällön välittymisestä muuttumattomana poimitujen tekstikappaleiden osalta.

Laadullista tutkimusmenetelmää varten kerätyn aineiston tavoite on aineiston sisällöllinen laajuus, ei niinkään aineiston määrä kappaleina eli haastattelujen lukumäärä (Vilkka 2005: 109). Tämän vuoksi emme kokeneet haastateltavien pientä määrää ongelmaksi. Molemmat tekemämme haastattelut kestivät tunnin ja litteroitua tekstiä muodostui Word dokumentin Arial fontilla (koko 11, rivinväli 1) 21 sivua.

7.3 Aineiston analyysi

Opinnäytetyössämme meillä oli tavoitteena ymmärtää aihetta tutkittavien kuvaamana. Tämän vuoksi päädyimme valitsemaan menetelmäksi aineistolähtöisen sisällön analyysin. Aineistolähtöisessä tai induktiivisessa sisällön analyysissä sisältöä kuvaavien luokien annetaan ohjautua aineistosta käsin. Tutkittava ilmiö, tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävät ohjaavat aineiston analyysiä. Niiden pohjalta analyysissä tunnistetaan sisällöllisiä väittämiä, jotka ilmaisevat jotain tutkittavasta ilmiöstä. Näitä kutsutaan merkityksiköiksi tai merkityksellisiksi ilmaisuiksi, ne toimivat pohjana aineiston pelkistämisessä. (Kylmä — Juvakka 2007: 112-120.)

Sisällön analyysillä aineisto pyritään järjestämään tiiviiseen ja selkeään muotoon, jotta voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Se on kolmivaiheinen: ensin aineisto pelkistetään, toisessa vaiheessa pelkistykset ryhmitellään ja lopuksi ryhmittelyn perusteella kootaan teoreettisia käsitteitä ja tulos kootaan uudestaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi — Sarajärvi 2009: 108-113.)

Aineiston pelkistäminen voi olla informaation tiivistämistä tai pilkkomista osiin. Aineisto pelkistetään nostamalla esiin tutkimuskysymykseen nähden olennaiset ilmaukset. Ennen analyysin aloittamista tulee tutkimustehtävän ja aineiston laadun pohjalta määrittää analyysiyksikkö, joka voi olla sana, lause tai ajatuskokonaisuus. (Tuomi — Sarajärvi 2009: 108-113.) Tutkimustehtävänämme oli selvittää merkityksellisiä kokemuksia ja näkemyksiä muistion käytöstä ja aineistomme on pohdiskelevaa haastattelutekstiä. Päädyimme tämän vuoksi valitsemaan analyysiyksiköksi ajatuskokonaisuuden. Poimimme nämä tutkimustehtävän kannalta olennaiset ajatuskokonaisuudet haastattelutekstistä.

Analyysi jatkui näiden poimittujen alkuperäisilmausujen läpikäymisellä ja ryhmittelyllä. Tuomi ja Sarajärvi kuvaavat, että ryhmittelyssä samaa asiaa tarkoittavat käsitteet yhdistetään luokaksi. Tämän luokittelun perusteena voi toimia esimerkiksi tutkittavan ilmiön ominaisuus, piirre tai käsitys. Yksittäiset tekijät siis sisällytetään yleisempiin käsitteisiin,

pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään alaluokiksi ja edelleen alaluokkien ryhmittelyä kuvataan yläluokilla ja niiden pääluokilla. (Tuomi — Sarajärvi 2009: 108-113.) Ensimmäisen vaiheen jälkeen meillä oli usean sivun verran merkityksellisiä alkuperäisilmauksia. Jatkoimme ryhmittelemällä samaa tarkoittavat alkuperäisilmaukset analyysiä avustavaan taulukkoon samaan laatikkoon. Näistä ryhmitellyistä alkuperäisilmauksista loimme pelkistettyjä ilmauksia. Pelkistysten luokittelua varten teimme paperilaput, joita meidän oli helppo koota eri ryhmiin. Lappujen järjestelyn avulla saimme luotua alaluokat, jotka kuvasivat samankaltaisia pelkistyskäsitteitä. Nämä alaluokat ryhmittäytyivät vielä yläluokkiin ja kolmen pääluokan alle. Liitteessä löytyy taulukko pelkistyskäsitteistä ja niiden luokitteluista (liite 4).

Tämän luokittelun ja käsitteiden yhdistelyn kautta pyrimme muodostamaan kuvauksen tutkimuskohteesta. Pohdimme analyysin myötä esille nousseita keskeisiä teemoja suhteessa aiempaan tutkimukseen kokonaiskuvan luomiseksi.

8 Kuntoutusalan ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä

8.1 Haastateltavat ja haastatteluiden taustaa

Haastattelimme kolmea, yksityisellä sektorilla työskentelevää toimintaterapeuttia pääkaupunkiseudulta, joilla jokaisella oli työkokemusta keskimäärin 15 vuotta lasten kuntoutuksen parissa. Kaikki kolme haastateltavaa olivat osallistuneet kevään 2017 aikana LOOK-hankkeen koulutuksiin, ja sitä kautta olivat tehneet ennen Metku-muistion käyttöä saman asiakkaan kanssa Metku-kirjan. Yksi haastateltava käytti Metku-muistiota saman asiakkaan kohdalla kahdessa eri kontekstissa yhden viikon aikana; koulun yhteispalaverissa, jossa läsnä olivat lapsen ja äidin lisäksi fysioterapeutti, ala-asteen opettaja, tuleva yläasteen opettaja ja erityisopettaja, sekä asiakkaan kotona yhdessä lapsen, perheen ja fysioterapeutin kanssa. Kaksi muuta haastateltavaa käyttivät Metku-muistiota itserefleksiona, pohtien asiakkaidensa kuntoutusprosessia. Kaikilla kolmella haastateltavalla oli siirtymävaihe meneillään kyseisten asiakkaidensa kohdalla.

Yksi opinnäytetyömme haaste oli, että Metku-muistiota kehiteltiin ja hiottiin valmiiksi prosessimme aikana, jolloin Metku-muistio muuttui hieman ennen lopullista julkaisua, joka tapahtui kesäkuussa 2017 haastateltavien ohjeistuksen ja heidän tekemien käyttökokeilujen jälkeen. Kaksi haastateltavaa tekivät epähuomiossa käyttökokeilut aikaisemmalla versiolla muistiosta, jonka olivat saaneet kevään 2017 aikana yhdestä koulutuspäivästä. Aiemmassa versiossa oli lopullisesta muistiosta poistettu sarake, johon merkittiin, toteutuuko kyseinen tekijä asiakkaan kohdalla kokonaan, osittain tai ei ollenkaan. Metku-muistion eri versiot olivat asiasisällöltään yhdenmukaisia, mutta arvioitavien tekijöiden sanallisessa muotoilussa oli pieniä eroja. Vanhemman version käytöllä ei ollut merkitystä haastattelusta nousseiden teemojen suhteen.

Haastattelussa esille tulleiden tutkimuksen tarkoituksen kannalta merkityksellisten ajatuskokonaisuuksien pelkistykset jakautuivat samankaltaisia teemoja käsitteleviin luokkiin ja lopulta kolmen pääluokan alle. Nämä pääluokat olivat muistion käytettävyys, lapsen osallisuuden ilmeneminen sekä ammattilaisten toimintatavat. Alla kuvaamme pääluokkien sisältöä hyödyntäen haastattelulainauksia.

8.2 Muistion käytettävyys

Kaikki kolme haastateltavaa pitivät muistiota johdonmukaisesti etenevänä, lapsesta kohden yhteistoimintaa. Pohdintaa herätti kuitenkin sanojen ymmärrettävyys sekä monet näkökulmat lomakkeen tulkintaan. Esimerkiksi kohta ”*Yhteisen keskustelun ja toiminnan ilmapiiri on dialoginen, avoin, rohkeaseva ja luottamuksellinen*” herätti kysymyksen, suhteessa kehen tätä pohditaan. Eri näkökulmia ei kuitenkaan koettu ongelmalliseksi, sillä työlle on tyypillistä, että asioita tulee tarkastella eri näkökulmista.

”Kyllä ne ammattilaisille on ihan passeleita, mutta just se, että osattais sit miettiä, että mitä sanoja me oikeasti käytetään näiden lasten, perheiden kanssa. Se on ehkä sellainen yks mitä täytyy vielä hioo.”

”Monessa kohdassa tietty mietti suhteessa kehen sitä [muistilistan kohtaa] pohtii.”

”Sitä kysymystä ajatteli useammast näkökulmasta, että miettiikö siinä kohtaa lasta vai vanhempaa vai perhettä vai ... sit ehkä esimerkiksi muita kuntouttajia, kuntoutustyöntekijöitä.”

Kahden haastateltavan käyttämässä muistion vanhemmassa versiossa oli sarake, johon merkittiin, toteutuuko arvioitava tekijä osittain, kokonaan vai ei ollenkaan. Haastateltavat kokivat sarakkeen hyväksi, sillä se auttoi kohdistamaan huomion seikkoihin, jotka kyseisen asiakkaan kohdalla eivät toteutuneet.

Haastateltavat kokivat, että muistio oli kaivattu työväline, erityisesti lapsen osallistumisen ja yhteistoiminnan esille nostamiseksi. Tällä hetkellä näitä teemoja käsittelevää työvälinettä heillä ei ollut käytössä. Muistion vahvuudeksi koettiin kokonaisvaltaisuus ja monenlaiset käyttömahdollisuudet. Haastateltavat kokivat muistion hyvänä muistilistana, josta hyötyvät varmasti varsinkin vastavalmistuneet.

”Ottaa aika kokonaisvaltaisesti huomioon lapsen ja perheen ja ympäristön ja muuta sillä tavalla siinä prosessissa, että sitä miettii aika monelta kantilta ja vanhemman kanssa keskustelussa”

”Nään kyl et on tarpeellista ja ehkä itelle semmosena tsekkauksilistana, et tuleeko nämä asiat huomioitua meidän prosesseissa.”

”Mä olisin ehkä iloinen, jos mä olisin saanut tän kaiken materiaalin 15 vuotta sitten. Tää olis aloittelijalle aivan upea.”

Muistio koettiin tarpeelliseksi keskustelun tueksi. Sen avulla voi pala kerralla käydä teemoja lävitse ja esimerkiksi vanhemmat voivat sitä jo etukäteen lukea ja pohtia. Haastateltavat arvioivat, että muistiota voisi hyödyntää perheen kanssa arviota tehdessä.

”Tarvitaan aina jotain konkreettista silmien eteen, kun ruvetaan puhumaan jostain. Sit se näyttää sen suunnan ja se jäsentää sitä ja sit oikeesti niitä kohtia puhutaan.

Jos me puhutaan lapsi toimijana niin se on sit valtava ja kaikilla on oma näkemysensä siitä, että minkälaista se on tai minkälaista sen pitäisi olla.”

”Vähän sellaisena arviointimenetelmänä siinäkin [perheen kanssa]. Että onks sit se työskentely vastannut niin kuin sillä tavalla tai sitä heidän ajatuksia, onks se tuonut sinne arkeen asioita... Onks heidän ja sen lapsen ääni tullut kuuluville siinä.”

Yksi haastateltava toi esille, kuinka välitavoitteet olivat selkiytyneet muistion käytön avulla. Muistio koettiin myös hyväksi GAS (Goal Attainment Scaling) -menetelmän tueksi, konkreettisten tavoitteiden löytämiseksi.

”GAS tueksi älyttömän hyvä juttu. Näiden kautta me saadaan ne konkreettiset tavoitteet”

Haastateltavat kokivat, että muistio olisi vaikea täyttää ensi käyntien yhteydessä, mutta he näkevät, että sitä voisi kuljettaa prosessissa mukana ja täydentää kun lapsi ja perhe on tullut tutummaksi. Muistio koettiin erityisen hyödylliseksi lapsen motivaation herättämiseksi. Ja sitä voi hyödyntää myös yksittäisen asiakaskäynnin arvioinnissa ja tulevan työskentelyn suuntaamisessa.

”Jos on asiakkaalla motivaatio hukassa ja vaikea löytää sitä yhteyttä, niin semmooseen tätä ehkä kaivaisin ensimmäisenä esille”

Muistio nähtiin myös eräänlaisena laadunmittarina, jonka avulla asioita voidaan tarkastella monelta kantilta, jotta pystytään tuottamaan tasalaatuisia palveluja. Sen avulla voidaan kehittää myös työyhteisön työskentelytapoja mahdollisimman hyväksi.

”Nää kysymykset ja se työntekijä joka näitä pysähtyy omalta osaltaan pohdiskelemaan, niin kylhän nää myös menee tietynlaisesta laadun mittarista”

”Joo kyl me aina meidän prosesseja viilataan siihen suuntaan, kun saadaan lisätietoa ja ajatuksia ja näin et tavallaan saadaan ajanmukaiseksi ja mahdollisimman hyväksi”

Muistion käyttöä nähtiin rajoittavan tietyt lapseen tai lapsen tilanteeseen liittyvät tekijät. Muistio koettiin toimivammaksi vähän isompien lasten kanssa, jotka pystyvät paremmin osallistumaan ja vaikuttamaan omiin asioihin. Sipari ym. tutkimuksessa tulee esille ammattilaisten näkökulma, että lapsen näkemysten huomiointi toteutuu hyvin vaihdellen riippuen lapsen iästä ja kehitystasosta. Erityisen vaikeaa tämä on lapsen kohdalla, jolla on vaikeuksia ilmaista itseään. (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b: 39.)

Tietyt perhetilanteet koettiin myös vaikeuttavan muistion käyttöä. Kaikkien perheiden kanssa ei ole välttämättä yhteistä kieltä, kuten maahanmuuttajaperheiden kohdalla. Lisäksi perheen voimavarat voivat olla rajalliset eivätkä ne välttämättä riitä näin laajasti asioita miettimään.

”Se kieli on toinen, sit on niitä heikkolahjaisia vanhempiakin ja sitten on semmoisia, että siellä ei yksinkertaisesti ole kapasiteettia, aikaa ruveta edes pohtimaan. Kun se arki menee sen arjessa selviytymiseen, niin nää on heille jo ihan liian raskaita.”

”Varmaan soveltaen, että osalle on hurjasti karsittava kaikkea, et ees joku pieni yks asia saadaan menee ajatukseen ja läpi. Silloin ei näin laajalla kuvakulmalla ei yksinkertaisesti voi lähteä liikkeelle. Kyl se vaatii just niin kuin tapauskohtaista pohdintaa.”

”Meilläkin on aika monenlaisia perheitä tai siis silleen, että monenlaisia tilanteita, että toisilla on voimavaroja enemmän niin kuin siihen ja toisilla sitten taas ei. Et enemmän ehkä se, että ”tehkää tee terapiassa”. Ja sitten että mitä sitten, että pystytäänkö enää arjessa toteuttamaan niin kuin niitä asioita.”

Myös Sipari ym. tutkimuksessa nousi esille ammattilaisten huoli vanhempien voimavarojen riittävyydestä (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b: 44). Tämän vuoksi tulee miettiä, millä tavalla muistiota käytetään erilaisten perheiden kohdalla.

Haastateltavat kokivat muistion käytön edellytyksenä olevan muistion käytön selkiytymisen itselle ja he kokivat, että muistio voi olla vaikea saada käyttöön ilman koulutusta, aiheeseen perehtymistä ja kokemusten jakamista.

”Ehkä just sen, että mitä sillä haetaan. Että se on sitten niinkun kirkkaana mielessä. Että metku-muistio ja tavoitteiden asettaminen tai muuta ne on periaatteessa ihan selkeitä mutta ne ei sitten kuitenkaan ole.”

”Kyllä mä niinkun suosittelen, että näistä jotain koulutuksia pidetään. ilman muuta, koska se on myös se, että sitä tietoa saadaan eteenpäin, ihmiset innostuu ja silloin kun on koulutuksia niin sä pystyt olemaan oikeasti sen asian äärellä ja pohtia niitä.”

Haastateltavat arvioivat, että muistio voisi toimia myös tukena kuntoutuspalaverissa, erityisesti etukäteen luettuna ja pohdittuna. Haastateltavat kokivat, että muistion käyttöönotto laajemmin vaatisi pilotointia eri toimijoiden kanssa. Heidän näkemyksen mukaan muistio voisi olla helppo myydä terapeuteille, mutta päiväkodeilla ja kouluilla on omat vaatimukset jotka voivat olla vaikeammin sovitettavissa muistion käytön kanssa. Heidän suuntaan käyttöönotto voi vaatia enemmän markkinointia. Myös lähettävien tahojen olisi hyvä olla tietoisia muistion käyttömahdollisuuksista.

”Että pystyy näyttämään, että tää toimii, se motivoi ihmisiä, vanhempia ja päiväkojeja ja tietysti meitä.”

”On tärkeitä, että me saadaan myös sitten, jos ei alusta lähtien niin jossain vaiheessa sit ne koulut ja päiväkodit mukaan.”

8.3 Lapsen osallisuuden ilmeneminen

Muistion käytön vahvuudeksi koettiin lapsen äänen korostuminen. Muistio auttoi huomaamaan, että lapselta itseltään pystyy tavalla tai toisella saamaan lapselle itselleen tärkeitä asioita esille. Sen kautta lapset myös huomaavat, että heitä oikeasti kuunnellaan. Lapsen kuulemisella nähtiin olevan lapsen arkeen vaikutusta. Vaikutusmahdollisuuksien kautta lapsi pystyy arjessa toteuttamaan sellaisia asioita, jotka ovat hänelle itselleen tärkeitä.

”On oppinut tajuamaan sen, että hei oikeesti siltä lapselta pystyy tavalla tai toisella niinkun saamaan niitä juttuja irti. Ja se on ehkä se suurin ymmärrys tai havahtuminen, että joo näinhän tän täytyy mennä.”

”Hän on kuitenkin saanut konkreettista apua sieltä, kun häntä on kuunneltu ja niiden asioiden eteen on tehty töitä, hän on nähnyt että oikeesti häntä kuullaan ja se vie johonkin ettei se sano vaan että voi voi, kyllä se siitä.”

”Päällimmäiseksi nousi just se omatoimisuuteen liittyen ne vaikutusmahdollisuudet. Ja sit hän kokee itse tekevänsä ja onnistuvansa. Ne olis siellä niin kuin niitä johtotähtiä jatkossakin.”

Myös Sipari ym. tuovat esille, että kuntoutumisessa pelkkä lapsen kuuleminen ei riitä, vaan lapsen tulee kokea, että hänen viestinnällään on merkitystä ja vaikutusta (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b: 19). Mikäli kuntoutusta toteutetaan irrallisena osana lapsen arjen toiminnoista, on vaarana, että lapselle merkitykselliset arjen toiminnot jäävät vähälle huomiolle. Tällä voi olla negatiivisia vaikutuksia lapsen kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. (Kauppila — Sipari — Suhonen-Polvi 2016: 117.)

Muistion käytön nähtiin tukevan lapsen toimijuuden vahvistamista. Se muistuttaa lapsen toimijuuden tärkeydestä arjen ja arjen työn ”sillisalaatin” keskellä. Muistio huomioi myös toiminnan merkityksellisyyden lapsen kannalta. Lapsen äänen kuulemisen ja vaikutusmahdollisuuksien vahvistumisen kautta myös lapsen motivaatio kasvaa ja terapia on ”tuottoisampaa”.

”Se just se lapsen toimijuus ja sen vahvistuminen niin se on niin ydin, et ei sitä oikeastaan vois missään tilanteessa jättää pois.... Enkä mä usko et sitä milloinkaan myöskään liikaa, likaa tuodaan esille ja vahvistetaan. Siihen tämä meidän koko kuntoutuksemme perustuu.”

”Mun kaverilla [asiakkaalla] on tota motivaatio ollut hukassa, niin tää kyl nosti esille sitä hänen toimijuutta ja mahdollisuutta vaikuttaa.”

Myös kirjallisuudessa toimijuuden merkitys terapiassa on myös nähty tärkeäksi. Olli ym. tekemässä kirjallisuuskatsauksessa nousi esille lapsen toimijuuden vahvistamisessa ammattilaisen halukkuus ja kyky uskoa lasta ja toimia lapsen kertoman mukaan. Lapsen on tärkeää nähdä, että heidän mielipiteillään on väliä, ja että lapsella on mahdollisuus tehdä valintoja oman mielenkiinnon mukaan, ei aikuisten olettamuksen mukaan. He myös korostavat dialogisen vuorovaikutuksen tärkeyttä toimijuutta edistävänä tekijänä, lapsen kannalta merkityksellinen asia ei välttämättä ole merkityksellinen aikuisen näkökulmasta. (Olli — Vehkakoski — Salanterä 2012: 796-805.)

Haastateltavat näkivät lapsen osallisuutta rajoittavaksi tekijäksi lapsen roolin eri konteksteissa ja kulttuureissa.

”Kyllähän jollain se kulttuuri sitten on, että ei siellä kauheasti lapsilta kysellä mitään.”

”Et kyl se oli et miten aktiivinen hän oli siellä koulussa ja sitten hän vetäytyi täysin sit siellä kotona.”

Kuten Katisko ym. toteavat yksi todellinen haaste on asiakkaan osallisuuden edistäminen. Siksi kokemus kohtaamisesta, kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisen todellisista mahdollisuuksista on tärkeää. Osallisuuden esteinä saattavat olla mm. kommunikaatiovaikeudet. (Katisko — Kolkka — Vuokila-Oikkonen 2015: 169.) Kaksi haastateltavaa toivat esille, että heidän oli välillä vaikea saavuttaa dialogisuutta lapsen kanssa.

”Tota jäin miettiin, että lapsen tuotto on hyvin niukkaa, et se dialogisuus on vanhemman kesken kyllä helppo tavoittaa, mutta...”

Haastateltavien mukaan pelkkä merkityksellisen toiminnan mahdollistaminen ei riitä vaan lapsella on oltava tietyt valmiudet, jotta hän pystyy mahdollisuuksiin tarttumaan.

”Vaikka se merkityksellinen toiminta mahdollistetaan, mut kuinka lapsi missäkin kohtaa pystyy siihen nappaamaan kiinni niihin mahdollisuuksiin. Et se ei pelkäättä oo niin kuin terapeutin varassa vaan kyl siihen tarvitaan silt lapselta myös tiettyjä valmiuksia ja perheeltä myös et he tietyn tyyppiseen työskentelyyn kykenee lähteen mukaan”

8.4 Ammattilaisten toimintatavat

Haastateltavat kertoivat, että he joutuvat työssään tekemään töitä sen eteen, että vanhemmat näkevät mikä arjessa on haasteellista ja mitä heiltä vaadittaisiin tilanteen parantamiseksi. Muistiossa on tähän herätteleviä kysymyksiä. He näkivät myös, että muistion käyttö voi auttaa vanhempia ja perheitä näkemään lapsen vahvuuksia ja voimavaroja,

jotta perhe voisi jatkaa työskentelyä arjessa merkityksellisten asioiden kanssa. Tähän he tarvitsevat tietoa ja konkreettista mallinnusta arjen tilanteissa.

”Ihan vuorovaikutuksen kannaltakin ja sen lapsen tarpeiden havainnoinnin kannalta täs [muistiossa] olis hyviä ja herätteleviä kysymyksiä vanhemmille myös.”

Anabyn ym. argumentoivat, että vammaisten lasten ympäristössään kohtaamien esteiden poistamiseksi ja osallistumisen mahdollistamiseksi terapeuttien tulee tehdä yhteistyötä perheiden kanssa. Tämä vaatii perheen arkirutiinien ja tapojen läpikäymistä sekä vanhempien ohjaamista. (Anaby ym. 2013: 1596.) Sipari ym. tuovat tutkimuksessa esille dialogin tärkeyden perheen ja ammattilaisten välillä, jotta luodaan ymmärrystä siitä, millaista muutosta perheen arjen toimimiseksi tarvitaan, minkälaisia voimavaroja on käytössä ja minkälaisia haasteita perheessä on (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b: 44).

Terapeutin omassa työssä muistio voi toimia ammatillisen kasvun tukena. Haastateltavat kuvasivat, että asiakaslähtöinen toiminta on ollut tavoitteena jo aiemmin. Muistion käyttö auttaa kiinnittämään huomiota asiakkaan kuuntelemiseen tavoitteiden ja toiminnan suunnittelussa.

”Ihan samoja asioitahan nää on ja jos mietitään et se asiakas on se tärkein niin silloin me tarvitaan jotain tällaista, jotta me saadaan nostettua, että tää on asiakaslähtöistä, tää on niinkun miten mä nyt sanoisin, että tää ei oo että terapeutti sanelee vaan tulee nimenomaan sieltä asiakkaalta.”

Axelsson ym. mukaan lapsen osallistumista tukee lapsen mahdollisuus vaikuttaa valintoihin. Tätä voidaan edistää kysymällä lapselta mitä hän haluaa ja antamalla lapselle mahdollisuus kertoa kokemuksistaan. Lapsella tulee myös todellisuudessa olla mahdollisuus tehdä valintoja ja ratkaisuja itseään koskien. (Axelsson — Imms — Wilder 2014: 2174-2175.)

Haastateltavamme toivat esille lapsen kuulemisen tärkeyden, mutta he kokivat haastavaksi siirtyä vanhempien näkemysten kuulemista lapsen itsensä kuulemiseen.

”Vaikka näitä asioita aina pyörittelee, niin silti on vielä aika pitkälle sitä, että se on vanhempien tavoitteita ja näin. Tää on niinkun niin uusi juttu, se että oikeasti se lapsen ääni saadaan kuuluville.”

”Tää on taas askel kuitenkin eteenpäin siihen, että vanhemmat kertoo, mikä on perheen tavoite.”

Haastateltavat kokivat, että muistion käyttö auttoi jäsentämään omaa työtä sekä muistutti oman työn tärkeistä asioista.

"Tässä ne on tietysti paperilla että, et olisko se että se toisi sellaista struktuuria, ja en tiedä että kirjatummassa muodossa"

"Sit siellä on sellaisia kohtia, mitä ei vaan aina arjessa välttämättä tuu muistaneeksi, niitä tärkeitä juttuja."

Muistion avulla tehty jälkirefleksio auttoi haastateltavia oman työn ja ammattitaidon kehittämisesä. Sen avulla pystyi näkemään oman toiminnan suuntaviivoja ja näkemään kehittämisen paikkoja. Yksi haastateltava vertasi pohdiskelua työnohjaukseen.

"Jotta tää sisäistyy ja ymmärrät ne mikä ei sieltä toiminut ja mikä ei toiminut koska siinä tilanteessa sä et välttämättä pysty vaikuttamaan siihen hirveesti mutta se jälkipuinti on tosi tärkeä kuitenkin, että sä opit näkemään sen, että mitä mä oisin voinut tehdä toisin."

"Mihin mä en kiinnittänyt huomiota ja mitä mä tein tuossa ja mitä mä oisin voinut tehdä tuossa. Ainakin mulla itselläni se, että mä mietin tässä näin ne ja muistan ne seuraavan asiakkaan kohdalla ja aina kantapään kautta opitaan."

"Tämä on tavallaan suunnannut sitä meidän työtä myöskin, et mä ehkä niin kuin vahvemmin siihen [lapsen mahdollisuuteen vaikuttaa] tartuin vielä tällä kertaa."

Haastateltavat kuvasivat, että muistion käyttö oli hieman hankala sovittaa vanhaan prosessiin. Lisäksi kahdella haastateltavalla muistion käyttökokeilu tuli tehtyä työajan ulkopuolella, koska se ei kuulunut normaaleihin työrotiineihin.

"Tää on kuitenkin niin hektistä tää työ ja sen oman työtavan muuttaminen on äärimmäisen vaikeata. kun sä oot tehnyt vuosikautia tietyllä tavalla töitä niin ei sitä mennä muuttamaan ihan noin vaan. Ainakaan jos se ei ole sulle tuttua."

"Meillä on niin moni asia ja ikään kuin vanhalla kaavalla mikä on mun ajatteluisa ja meidän aiemmissa ylöskirjaamisissa, et mä en saanut niin kuin mahtumaan tätä vanhaan prosessiin enään lisäksi, mutta uuden kohdalla kyllä olisi sit vähän eri tilanne"

Yhdessä haastattelussa tuli esille ajatus, että muistion käytön tulisi iskostua selkärangan, jotta se olisi aina kohtaamisissa mukana. Haastateltavat toivat myös esille, että he ovat työssään jo pidempään huomioineet tavoitteiden ja toiminnan suunnittelussa lapsen mielenkiinnon kohteet, mahdollisuuden osallistua sekä lapsen vahvuudet. Tähän he olivat saaneet tukea lisäkoulutuksista ja työnohjauksesta.

Muistion käyttö auttoi myös hahmottamaan yhteistoiminnan eri ulottuvuuksia. Haasteeksi koettiin vaikuttaminen päiväkotien ja koulujen olemassa oleviin toimintatapoihin.

"Mutta mehän ei pystytä vaikuttaa opetussuunnitelmiin esimerkiksi. että heillä on HOJKS:it tehtävä ja ne on tietynlaiset. Et kyllä mä ite aattelen, että meidän pitää ehkä niinkun oppia muokkaamaan tai nostamaan jollain lailla nämä asiat sieltä ylös."

"Kyllähän päiväkodeissa tai kouluissa voidaan sitä opetus-, hoitosuunnitelmaa myös tehdä näistä ajatuksista käsin vaikka heillä on se tietty raami mitä siihen pitää, mutta että siihen nostettaisiin tätä kautta asioita esille. Niin se olis hyvä suunta, koska just nää vahvuudet, voimavarat niin huomaa kyllä itse olevansa aina se kuka palaverissa niiden perään kyselee, et miten ne näkyy missäkin"

Haastateltavat kokivat, että kuntoutuspalaverissa pitää pystyä käymään läpi paljon asioita hyvin rajallisessa ajassa. He näkivät, että muistion läpikäyminen siinä tilanteessa ei aikarajoitteiden takia olisi mahdollista. Mutta he näkivät, että muistio voi toimia kuntoutuspalaverin tukena ja auttaa nostamaan esille olennaisia asioita.

Sipari ym. tutkimuksessa käy ilmi, että käytännöt vaihtelevat paljon ammattilaisten ja eri toimijoiden kesken, eikä hyvistä toimintatavoista tai asian merkityksellisyydestä ole yhteistä näkemystä (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b, 48). Haastatteluissamme esille nousi haastateltavien kokemat lähettävän tahon asettamat rajoitteet kuntoutukselle.

"Meillä on tietenkin erilaisia maksusitoumuksia mitkä mahdollistaa enemmän perheen kanssa työskentelyä tai sitten että se on, ne kanssa tietysti rajaa."

"Mut sit kyllä aina on vähän ristiriidassa lähettävien tahojen tavoitteitten kanssa, kun ne on enemmän just niin kuin siihen tutkimushetkeen ja valmiuksien harjoitteluun liittyviä asioita."

Haastateltavat toivat esille muistion käytön mahdollisuuden yhteistoiminnan edistämiseksi. He kuvasivat tavoitteen asettelun eroja eri toimijoiden välillä. Muistion tyyppisen kaavan kautta käydyt keskustelut ja tavoitteen asettelu selkeyttäisi kuntoutusalan yhteistoimintaa.

"Nää tavoitteethan on aika paljon muuta kun mitä näissä kysymyksissä mä olen pohtinut. Että... et kyl sitä toivois semmoista, et kehittyis kuntoutuksen puolelle semmoinen linja, että lähettävät tahot ja meillä olisi yhdensuuntainen tapa ajatella näistä"

"Kaikille yhteisesti se tiedon tuleminen siinä jotenkin et jos on sovitut tavoitteet yhdessä siinä että siinä on niin kuin lähettävä ja kuntouttava ja perhe mukana kaikki niin se jotenkin se heti vie sitä asiaa, kun on joku yhteinen päämäärä ja suunta mihin me ollaan menossa"

"Pystytään niinkun yhdessä pohtimaan ja perustelemaan että onko tässä ja näkemään myös selkeästi että onks nyt aika panostaa tähän ja vähentää täältä suunnasta vai mikä se on. Koska se on kokonaisuus, se on lapsen kannalta järkevää, se on terapeutin ja yhteiskunnan rahojen kannalta oleellista et se pystytään ja mun mielestä tää niinkun auttaa jäsentämään niitä asioita myös."

Parhaimmillaan yhteistoiminta on, kun kaikilla on yhteinen tahtotila. Yksi haastateltavista kuvasi tilannetta, jossa kaikilla oli ajatuksena saada lapsen ääni kuuluviin. Myös yhteinen kieli ja termistö auttavat yhteistoimintaa eri toimijoiden välillä. Muistio voi tässä olla apuna, luomassa yhteistä kieltä.

"Vaikka periaatteessa puhutaan samoista asioista niin ne poikkeaa niin valtavasti. ja kuitenkin se ideahan on että me saadaan yhteinen kieli niin kuin joka paikkaan."

"Kyllähän nää kysymykset tuo semmoista yhdenmukaista termistöä... keskusteluun plus sitten palautteisiinkin, jos tää olisi niin kuin kuntoutuksen työntekijöillä laajemmin käytössä."

Huolimatta toimintatapojen erilaisuuksista, myös yhteistoimintaan liittyviä onnistumisia oli koettu muistion käytön yhteydessä. Yksi haastateltava oli onnistunut pitämään huolta siitä, että tunnin mittaisessa koulupalaverissa onnistuttiin tuomaan esille kaikki muistion kohdat. Muistio voi auttaa miettimään, miten lapsen osallistumista voidaan tukea päivä-koti tai kouluympäristössä. Sen avulla voidaan myös saada esille, mitä ajatuksia muilla toimijoilla jo on ja miten toimintatapoja voisi vielä kehittää.

9 Pohdinta

9.1 Tulosten tarkastelu

Opinnäytetyössämme selvitimme ammatilliseen reflektioon ohjaavan Metku-muistion käyttökokemuksia. Muistio koettiin tukevan lapsen kuulluksi tulemista ja lapsen vaikutusmahdollisuuksien vahvistumista, joka tekee toiminnasta lapsen kannalta merkityksellistä ja motivoivaa. Lapsen äänen kuuleminen kuitenkin koettiin joissain tilanteissa haastavaksi esimerkiksi lapsen vähäisen kommunikaation tai kulttuurillisten tekijöiden johdosta. Haastatteluissa tuli ilmi, että terapeutit kokevat dialogisuuden saavuttamisen lapsen kanssa vielä ajoittain vaikeaksi. Vanhempien kanssa dialogisuus koettiin olevan helpompaa saavuttaa. Haastateltavat toivat myös esille tarpeen lapsen valmiuksien vahvistamisessa, jotta lapsi pystyy olemaan aktiivisempi toimija.

Haastateltavien kokemuksen mukaan muistion käyttöön vaikutti mm. lapsen nuori ikä tai perheen haastava tilanne. Esimerkiksi perheen vähäisten voimavarojen vuoksi kaikkia muistion kohtia ei prosessissa voinut ottaa huomioon. Ammattilaisten on syytä olla tietoisia tekemistään rajauksista ja reflektoida tekemiään valintoja. Muistion avulla näitä valintoja voi pohtia, vaikkei kaikkea voisikaan prosessissa toteuttaa. Muistio toimi myös apuna lapsen vahvuuksien ja voimavarojen esiin nostamisessa perheelle. Muistio koettiin tarpeelliseksi keskustelun tueksi, etenkin jos vanhemmilla on mahdollisuus etukäteen lukea ja pohtia asioita sen pohjalta.

Muistio koettiin hyödylliseksi omassa ammatillisessa kasvussa, se auttoi hahmottamaan oman työn kehittämisen paikkoja. Yhteistoimintapalavereissa muistio voi auttaa kiinnittämään huomiota olennaisiin asioihin. Siparin ym. mukaan lapsen kuntoutuminen tulisikin määritellä lapsen ja ympäristön väliseksi oppimisprosessiksi, jonka tarkoituksena on lapsen mahdollisimman optimaalinen toimintakyky. Onnistuakseen tämä vaatii lapsen, perheen, läheisten ihmisten sekä kuntoutusalan ammattilaisten välistä yhteistoimijuutta. (Sipari — Vänskä — Pollari 2017a.) Haastateltavat kuvasivat, että yhteistoiminnassa muistion hyödyntämisen haasteena ovat toimintatapojen ja suunnitelmien erilaisuus sekä aikaresurssien vähyys.

Haastateltavilla oli erilaisia arviointimenetelmiä käytössä, mutta niissä ei erityisesti käsitelty lapsen osallistumista. Sipari ym. tutkimuksessa esille nousi kuntoutusalan ammattilaisten tarve saada käyttöön lapsen osallistumista arvioivia välineitä ja menetelmiä, sillä Suomessa lapsen osallistumisen arviointimenetelmiä ei ole vielä järjestelmällisesti käytössä (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b: 11, 67).

Haastateltavat kokivat hankalaksi sovittaa muistion käyttöä vanhoihin prosesseihin. Käyttöönotto vaatii heidän mukaansa koulutusta aiheesta, kollegojen kanssa keskustelua ja sitä kautta idean kirkastumista itselle. Sipari ym. mukaan lapsen osallistumisen vahvistaminen merkitykselliseen toimintaan vaatii lisähuomiota sekä uudenlaista ajattelua ja osaamista (Sipari — Vänskä — Pollari 2017b: 47). Lisää tietämystä kaivataankin vielä siitä, miten ammattilaisten osaamista voitaisiin kehittää lapsen osallistumisen varmistamiseksi pienten lasten kohdalla sekä erilaisissa perhe- ja kulttuuriympäristöissä.

Opinnäytetyössämme pyrimme lisäämään ymmärrystä reflektiolomakkeen käyttökokeuksista ja muistion käytön mahdollisuuksista ja haasteista. Huomion arvoista on, että aikarajoitteiden vuoksi haastateltujen ammattilaisten muistion käyttökokeilut olivat kohdallaisen lyhyeltä ajanjaksolta ja vain yhden asiakkaan kohdalta. Tämä näkyi haastattelutilanteissa haastateltavien vielä prosessoidessa muistion käytön eri puolia. Haastateltavien arviot käytön pidempiaikaisista vaikutuksista lapsen arkeen perustuivat haastateltavien työkokemukseen.

Kaikki kolme haastateltavaa olivat osallistuneet LOOK-hankkeen koulutuspäiviin, jonka puitteissa he olivat tehneet lapselle merkityksellistä toimintaa kuvaavan Metku-kirjan saman asiakkaan kanssa. Haastateltavat toivat esille, että Metku-kirja oli heillä Metku-muistion käyttökokeilujen taustalla. Tämän vuoksi on vaikea arvioida, millaisia vaikutuksia kirjan tekemisellä ja koulutuksiin osallistumisella oli muistion käyttökokemuksiin.

Haastattelu saattaa sisältää monia virhelähteitä, jotka voivat aiheutua niin haastattelijasta kuin haastateltavastakin. Esimerkiksi haastattelun luotettavuuteen voi vaikuttaa haastateltavan taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. (Hirsjärvi — Hurme 2009: 35.) Lapsen kuntoutusosalalla ammattilaiset tänä päivänä yleisesti hyväksyvät lapsen osallistumisen ja merkityksellisen toiminnan tärkeyden. Tämä näkyi haastateltavien korostaessa ennen kysymyksiin vastaamista, että ovat toimineet jo pitkään muistion kuvaamalla tavalla ja se kuuluu keskeisenä osana heidän toimintatapaansa. Haastateltavamme olivat alusta asti mukana LOOK-hankkeen koulutuksissa ja he ovat kokeneet

saaneensa niistä paljon omaan työhönsä. Tämä voi vaikuttaa myös heidän myönteisiin näkemyksiin muistion suhteen.

On huomattava, että laadullisessa tutkimuksessa tieto on sidoksissa siihen tutkimusympäristöön, yhteisöön ja kulttuuriin, josta se on hankittu (Kylmä — Juvakka 2007: 79). Jatkossa olisi mielenkiintoista kerätä myös muiden lapsen kuntoutusalan ammattiryhmien ja moniammatillisen tiimin sekä perheiden kokemuksia ja näkemyksiä muistion käytöstä.

9.2 Opinnäytetyön prosessi

Opinnäytetyömme aihe nousi LOOK-hankkeen toiveesta saada käyttökokeimuksia hankkeessa kehitetystä Metku-muistiosta ammattilaisten kokemina sekä omasta mielenkiinnostamme lapsen osallistumista ja toimijuutta vahvistavia toimintatapoja kohtaan. Hankkeessa tehdyt taustaselvitykset ja kirjallisuuskatsaukset toimivat opinnäytetyömme teoriapohjana. Pääsimme osallistumaan kevään 2017 aikana järjestettyihin LOOK-hankkeen koulutuspäiviin, jossa saimme syvempää ymmärrystä hankkeessa kehitettyjen työvälineiden taustoista. Haasteena meillä oli se, että kehitetyt työvälineet muuttuivat vielä opinnäytetyöprosessimme aikana. Kaksi haastateltavaa käyttivätkin epähuomiossa aiemmin hankkeen koulutuksissa saamaansa Metku-muistiota meidän heille lähettämän myöhemmän version sijaan.

Päädymme valitsemaan lomakekyselyn sijaan haastattelun aineistonhankintamuodoksi, sillä koimme, että sillä tavalla saamme monipuolisemmin kuvauksia käyttökokeiluista. Lisäksi haastattelu mahdollisti aiheen prosessointia vielä haastatteluiden aikana. Alkuperäisenä ideana meillä oli kerätä käyttökokeimuksia yhden työyhteisön sisäisellä moniammatillisella fokusryhmähaastattelulla. Vapaaehtoisia rekrytoitiin LOOK-hankkeen moniammatillisessa syventävässä koulutuspäivässä, josta saimme kolme kiinnostunutta toimintaterapeuttia kahdesta eri työyhteisöstä. Pyrimme tekemään opinnäytetyömme tiiviillä aikataululla, joka vaikutti muistion käyttökokeilujen pituuteen, haastatteluiden ajankohtaan ja siten mahdolliseen haastateltavien kiinnostukseen osallistua.

Analyysin teimme pian haastatteluiden jälkeen, mutta kirjoittamisprosessi eteni useammassa vaiheessa. Lopullista raporttia varten teimme päätöksen yhdistää teoriatietoa jo tutkimustuloksien kohdalla pohdinnan sijaan, sillä se sopi meistä meidän laadulliseen

tutkimukseen paremmin. Koimme tärkeäksi yhdistää haastateltavien kokemuksia kirjallisuuden laajemman kontekstin luomiseksi. Näin pohdinnassa meidän omat ajatukset tulevat selkeämmin esille.

Lähteet

Alhanen, Kai — Kansanaho, Anne — Ahtiainen, Olli-Pekka — Kangas, Marko — Soini, Tiina — Soininen, Jarkko 2011. Työnohjauksen Käsikirja. Helsinki: Tammi.

Anaby, Dana — Hand, Carri — Bradley, Laura — DiRezze, Briano — Forhan, Mary — DiGiacomo, Anthony — Law, Mary 2013. The effect of the environment on participation of children and youth with disabilities: a scoping review. *Disability and Rehabilitation* 2013; 35(19): 1589-1598.

Autti-Rämö, Ilona — Poutiainen, Erja — Pohjolainen, Timo — Kehusmaa, Sari 2016. Kuntoutuksen vaikutusten arviointi. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona — Salminen, Anna-Liisa — Rajavaara, Marketta — Ylinen, Aarne (toim.): Kuntoutuminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Autti-Rämö, Ilona — Salminen, Anna-Liisa 2016. Kuntoutumisen hyvät käytännöt. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona — Salminen, Anna-Liisa — Rajavaara, Marketta — Ylinen, Aarne (toim.): Kuntoutuminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Axelsson, Anna Karin — Imms, Christine — Wilder, Jenny 2014. Strategies that facilitate participation in family activities of children and adolescents with profound intellectual and multiple disabilities: parents' and personal assistants' experiences. *Disability and Rehabilitation* 2014, 36 (25): 2169-2177

From, Kristine — Koppinen, Marja-Leena 2012. Menossa mukana. Tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen. Juva: PS-Kustannus.

Hirsjärvi, Sirkka — Hurme, Helena 2009 Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus

Hirsjärvi, Sirkka — Remes, Pirkko — Sajavaara, Paula 2008 Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Jyrkämä, Jyrki 2013. Vanheneminen, arkitilanteet ja toimijuus. Teoksessa Heikkinen, Eino — Jyrkämä, Jyrki — Rantanen, Taina (toim.): Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 421-425.

Järviskoski, Aila 2013. Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013: 43. Saatavana osoitteessa: <http://thl32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/114972/URN_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf?sequence=1>. Luettu 18.12.2017.

Kand, Lin-Ju — Palisano, Robert — King, Gillian — Chiarello, Lisa 2014. A multidimensional model of optimal participation of children with physical disabilities. *Disability and Rehabilitation* 2014; 36(20): 1735-1741.

Karjalainen, Anna Liisa 2015. Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja reflektio ammatillisessa oppimisessa. Teoksessa Helminen, Jari (toim.): Osaamiseksi kokemus jokainen. EU: United Press Global. 62-75.

Katisko, Marja — Kolkka, Marjo — Vuokila-Oikkonen, Päivi 2015. Monialainen ja moniammatillinen työ on voimavara. Teoksessa Helminen, Jari (toim.): Osaamiseksi kokemus jokainen. EU: United Press Global. 160-174.

Kauppila, Jorma — Sipari, Salla — Suhonen-Polvi, Hanna 2016. Lapsen kokonaiskuntoutus kehitysympäristössään. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona — Salminen, Anna-Liisa — Rajavaara, Marketta — Ylinen, Aarne (toim.): Kuntoutuminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Kuntoutusselonteko 2002. Valtioneuvoston kuntoutusselonteko eduskunnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:6. Saatavana osoitteessa: <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114250/kselte02.pdf?sequence=1>>. Luettu 27.5.2017.

Kylmä, Jari — Juvakka, Taru 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Launiainen, Helena — Sipari, Salla 2011. Lapsen hyvä kuntoutus käytännössä. Lapsen ja nuoren hyvän kuntoutuksen toteutuminen palveluverkossa – projekti 2007-2011. Vajaaliikkeisten Kunto ry. Helsinki.

Lehtinen, Anja-Riitta 2000. Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa. SoPhi, Jyväskylän Yliopisto.

Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Olli, Johanna — Vehkakoski, Tanja — Salanterä, Sanna 2012. Facilitating and hindering factors in the realization of disabled children's agency in institutional contexts: literature review. *Disability & Society* 2012; 27(6): 793-807.

Palisano, Robert — Chiarello, Lisa — King, Gillian — Novak, Iona — Stoner, Tracey — Fiss, Alyssa 2012. Participation-based therapy for children with physical disabilities. *Disability and Rehabilitation* 2012; 34(12): 1041-1052.

Paltamaa, Jaana — Musikka-Siirtola, Marjatta 2016. ICF-luokitus. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona — Salminen, Anna-Liisa — Rajavaara, Marketta — Ylinen, Aarne (toim.): Kuntoutuminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Sipari, Salla — Vänskä, Nea — Pollari, Kirsti 2017a. Lapselle merkityksellinen toiminta kuntoutumisessa – Lapsen Metkut. Lapsen oikeus osallistua kuntoutukseensa – Lapsen edun arviointi (LOOK) -hanke. Saatavissa osoitteessa: <metropolia.e-julkaisu.com/lapsen-metkut>. 6.7.2017.

Sipari, Salla — Vänskä, Nea — Pollari, Kirsti 2017b. Lapsen edun toteutuminen kuntoutuksessa. Osallistumista ja toimijuutta vahvistavat hyvät käytännöt. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 5/2017. Saatavana osoitteessa: <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/220550>>. Luettu 13.11.2017.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos — Muranen, Päivi 2007. Lastensuojelun käsikirja. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavana osoitteessa: <<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>>. Luettu 16.9.2017.

Tuomi, Jouni — Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkaus-epäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Saatavana osoitteessa: <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf>. Luettu 27.5.2017.

Uotinen, Sanna 2008. Vanhempien ja lasten toimijuuteen konduktiivisessa kasvatuksessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in education and social research 351. Saatavana osoitteessa: <<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/19400>>. Luettu 13.11.2017.

Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vänskä, Nea — Pollari, Kirsti — Sipari, Salla 2016. Lasten osallistumista ja toimijuutta vahvistavat kuntoutuksen hyvät käytännöt kirjallisuudessa. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Kela työpapereita 94/2016. Helsinki. Saatavana osoitteessa: <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/220550>>. Luettu 27.5.2017.

World Health Organization, WHO 2013. How to use ICF. A practical manual for using The International Classification of Functioning, Disability and Health. Geneva. Saatavana osoitteessa: <<http://www.who.int/classifications/drafticfpracticalmanual.pdf>>. Luettu 27.5.2017.

LAIT

Asetus terveydenhuollon ammattihenkilöistä 564/1994. Annettu Helsingissä 28.6.1994. Saatavana osoitteessa: <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940564>>. Luettu 27.5.2017.

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994. Annettu Helsingissä 1.7.1994. Saatavana osoitteessa: <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940559>>. Luettu 27.5.2017.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Saatavana osoitteessa: <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>>. Luettu 27.5.2017.

Terveydenhuoltolaki 1326/2010. Annettu Helsingissä 30.6.2010. Saatavana osoitteessa: <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>>. Luettu 27.5.2017.

Unicef n.d. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Verkkodokumentti. Saatavana osoitteessa: <<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>>. Luettu 27.5.2017.

YK-liitto n.d. 2015. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Verkkodokumentti. Saatavana osoitteessa: <http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf>. Luettu 27.5.2017.

Saatekirje

31.5.2017

Hyvä lasten kuntoutuksen ammattilainen,

Opiskelemme Metropolia Ammattikorkeakoulussa fysioterapeuteiksi. Teemme opinnäytetyötä lasten kuntoutusalan ammattilaisten kokemuksista ja näkemyksistä reflektion käytöstä sekä merkityksestä lapsen kuntoutumisessa. Opinnäytetyömme liittyy Lapsen oikeus osallistua kuntoutukseensa (LOOK) - hankkeeseen. Hankkeessa on kehitetty toimintatapoja ja hyviä käytänteitä lasten kuntoutukseen. Hankkeessa on mm. tuotettu kuntoutuksen ammattilaisille suunnattu Lapselle merkityksellisen toiminnan mahdollistaminen kuntoutumisessa Metku-muistio reflektoinnin avuksi. Lisää LOOK-hankkeesta voi lukea hankkeen sivuilta www.look.metropolia.fi.

Opinnäytetyössämme meillä on tarkoituksena kuvata lasten kuntoutusalan ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä Metku-muistion käytöstä sekä sen mahdollisista vaikutuksista lapsen kuntoutumiseen ja omaan työskentelyyn. Opinnäytetyömme tavoitteena on edistää lapsen osallistumista hänen omassa arjessa merkityksellisiin toimintoihin sekä vahvistaa lapsen toimijuutta omassa kuntoutumisessa.

Toivomme sinun osallistuvan Metku-muistion kokeiluun ja kokeilun jälkeen fokusryhmähaastatteluun. Haastattelu on tarkoitus tehdä 19.-21.6. välisenä aikana työpaikallasi tai muualla yhteisesti sovitussa paikassa. Tarkempi haastattelu-aika ja -paikka sovitaan yhdessä osallistujien kanssa. Haastatteluun on hyvä varata aikaa pari tuntia. Osallistuessasi toivomme sinun perehtyvän kesäkuun alussa muistion käyttöön lukemalla ohjeistus ja kokeilemalla muistiota omassa työssäsi. Voit kokeilla muistion käyttöä yhden asiakkaan kanssa, oman työn tai moniammatillisen tiimityöskentelyn reflektoinnissa. Kirjaa ylös muistion käyttämiseen kulunut aika ja tilanne, missä sitä käytit, sekä keitä tilanteeseen osallistui. Toivomme, että otat täytetyn muistion mukaan haastatteluun muistin tueksi. Muistioita ei kerätä haastattelun lopuksi.

Nauhoitamme fokusryhmähaastattelun ja puramme keskustelun tekstiksi ilman osallistujien nimiä. Käytämme haastattelunauhoitetta ja siitä tehtyä tekstiä vain opinnäytetyöhömmme. Haastatteluja käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti eikä haastateltavia tai työyhteisöä voida tunnistaa julkaistusta opinnäytetyöstä. Osallistuminen haastatteluun on täysin vapaaehtoista ja sinulla on oikeus keskeyttää milloin tahansa osallistuminen ilman erityistä syytä.

Opinnäytetyö julkaistaan osoitteessa www.theseus.fi keväällä 2018. Toimitamme myös paperiversion opinnäytetyöstä työpaikalle.

Jos olet kiinnostunut kokeilemaan Metku-muistiota omassa työssäsi, voitko ystävällisesti ottaa meihin yhteyttä 5.6.2017 mennessä, niin voimme sopia ajan, jolloin tulemme työpaikallasi keskustelemaan käytännön asioista.

Yhteistyöterveisin,

Johanna Allsopp / puh.050-5715636 / johanna.allsopp@metropolia.fi

Satu Nieminen / puh. 050-5237390 / satu.nieminen3@metropolia.fi

opinnäytetyötämme ohjaavat opettajat:

Ulla Härkönen, Lehtori / puh. 09-74245816 / ulla.harkonen@metropolia.fi

Sirpa Ahola, Lehtori / puh.09-74245810 / sirpa.ahola@metropolia.fi

Suostumus haastatteluun

Metropolia Ammattikorkeakoulu
Liikkuminen ja toimintakyky
Fysioterapian tutkinto-ohjelma
Johanna Allsopp, fysioterapeuttiopiskelija
Satu Nieminen, fysioterapeuttiopiskelija

Opinnäytetyö: Ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä Metku-muistion käytöstä lapsen kuntoutumisessa.

Suostumislomake haastatteluun

Suostun osallistumaan haastatteluun, jossa kerron omakohtaisia näkemyksiä ja kokemuksia Metku-muistion käytöstä ja sen vaikutuksista lapsen kuntoutumiseen sekä omaan työhön.

Minulle on selvitetty tutkimuksen tarkoitus, tavoite sekä tutkimuksessa käytettävät menetelmät.

Tiedän, että analyysia ja tulosten esittämistä varten haastattelu nauhoitetaan ja kirjoitetaan tekstiksi ilman haastateltavien nimiä. Haastattelunauhoitetta ja siitä tehtyä tekstiä säilytetään asianmukaisesti ja käytetään vain opinnäytetyöhön.

Haastateltavia tai työyhteisöä ei voida tunnistaa julkaistusta opinnäytetyöstä

Suostun siihen, että haastattelussa antamani tietoja käytetään kyseisen opinnäytetyön tarpeisiin.

Olen tietoinen, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voin halutessani keskeyttää osallistumisen ilman, että minun pitää perustella keskeyttämistäni.

Päiväys

Osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys

Haastattelurunko

ESITTÄYTYMINEN

Kerro kuka olet ja kauanko olet työskennellyt lasten kuntoutuksen parissa? Oletko aiemmin käyttänyt jotain välinettä tai lomaketta reflektion apuna työssäsi?

METKU-MUISTION KOKEILU

Kerro, minkälaisessa tilanteessa kokeilit muistiota? Ketkä osallistuivat muistion kokeilemiseen? Mikä vaihe kuntoutusprosessissa oli?

Kauanko muistion käytössä kesti? Miten muistion käyttäminen sujui? Mikä metku-muistiossa toimii? Mikä ei toimi? Puuttuiko muistiosta jotain? Onko muistio ymmärrettävä / looginen?

Mitä huomasit muistiota käytettäessä? Konkretia: mitä tilanteessa tapahtui? Tuliko muistion käytössä esille jotain yllättävää tai odottamatonta?

Mitä vaikutuksia muistiolla oli omaan työhön ja työskentelytapoihin? Avasiko muistion käyttö erilaisen näkökulman omaan työhön? (Millainen reflektio on hyödyllinen?)

Miten näet onko muistion käytöllä hyötyä lapselle? -> miksi? miten?

Osaatko sanoa tapahtuiko lapsen arjessa muutosta muistion käytön seurauksena? Auttoiko muistio konkreettisemmin miettimään lapsen ja perheen osallistumista ja osallisuutta kuntoutumisprosessissa? Ja arjessa?

Minkälaisia muutoksia muistion käyttäminen mahdollisti? Oman työn kannalta? Moniammatillisen tiimin / työyhteisön kannalta? Lapsen ja perheen kannalta? Mitä kehitettävää löytyi tai tuli esille?

Minkälaisiin tilanteisiin muistion käyttö mielestäsi soveltuisi? Miksi?

LOPUKSI

Miten ja millä tavalla aiot jatkossa hyödyntää Metku-muistiota omassa työssä

Analyysitaulukko

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pää-luokka
Johdonmukaisesti etenevä	Muistion sisäisen rakenne	Muistion rakenne ja tulkinta	Muistion käytettävyys
Maallikolle vaikeasti ymmärrettävät termit	Muistion monitulkintaisuus		
Monitulkintaista suhteessa keeneen muistilistan kohtaa arvioi			
Kaivattu työväline	Monikäyttöinen tuki ammattilaiselle	Muistion käytömahdollisuudet	
Kokonaisvaltainen ja monen asiakkaan kanssa toimiva työväline			
Hyvä muistilista			
Tarpeellinen apuväline vastavalmistuneelle			
Ennakkoon luettavaksi perheelle tapaamista ennen	Perheen kanssa käytettäväksi		
Konkreettinen väline silmien eteen perheen kanssa keskustelun tueksi			
Toimii pohjana arvioitaessa prosessia perheen kanssa			
Välitavoitteiden selkiytyminen lapselle mielekkään toiminnan pohtimisen kautta	Auttaa tunnistamaan tavoitteita lapsilähteisesti		
Yhteistyön ja lapsen kuulemisen kautta tukee GAS:in tavoitteiden asettelua			
Tutustumisen ja arjen tilanteiden näkemisen myötä laajeneva ja kokonaisvaltaisempi käyttö	Lapsen kuuleminen ja osallistumisen vahvistaminen		
Lapsen motivoiminen kuulemisen ja yhteyden luomisen kautta			
Apuna ammattilaisille kuntoutuspalaveriin valmistautuessa	Tukena palaverissa		
Kuntoutuspalaverissa huomioon muistion lähestymistapa ja muistion esille nostamat kohdat			
Yksittäisen asiakaskäynnin arviointi tulevaisuuden suuntaamista varten	Toiminnan kehittäminen		
Toimii tukena työntekijän itsearvioinnissa ja toiminnan laadun varmistamisessa			
Tukee työpaikan prosessien kehittämistä			

Muistion käyttö erilaista eri tilanteissa	Erilaiset kontekstit	Muistion käyttöön vaikuttavat tekijät
Helpompi käyttää vanhempien lasten kanssa, joilla kykyä osallistua ja tehdä valintoja	Lapsen ikä ja kehitystaso	
Perheen voimavarojen huomiointi esille nostettavien asioiden valinnassa	Perhetilanteet moninaiset	
Terapiassa käytettävän kielen yksinkertaistaminen suomen kieltä puhumattomien perheiden kanssa		
Ammattilaisen perehtyminen ja asian sisäistäminen	Idean selkiytyminen	Muistion jalautus
Muistion käyttöönotto vaatii koulutusta, jossa tutustutaan Muistion tausta-ajatteluun		
Metku-muistion sisältö teorian tasolla laajalti hyväksytty, mutta käytäntöön siirtäminen vaikeaa	Käytäntöön siirtyminen haasteellista	
Muistion käyttökokeilut vanhempien ja päiväkotien kanssa ihmisten motivoimiseksi ja muistion hyödyn osoittamiseksi	Muistion hyödyn osoittaminen motivoimiseksi	
Muistion käytön perusteleminen helpompaa terapeuteille kuin päiväkotien ja koulujen toimijoille		

Autetaan lasta tulemaan kuulluksi, ei luovuteta	Lapsen kuuleminen	Lapsen osallisuutta tukevat tekijät	Lapsen osallisuuden ilmeneminen
Lapsen motivaation vahvistuminen lapsen äänen kuulemisen ja vaikutusmahdollisuuksien kautta			
Tukee lapsen vaikutusmahdollisuuksia ja osallistumisen kautta edistää onnistumisen kokemuksia	Lapsen osallistumisen ja toimijuuden tukeminen		
Lapsen toimijuuden nouseminen vahvemmin esille kuntoutuksessa			
Ydintyössä mukana leikki, innostus ja mielekkyys lapselle	Mielekäs toiminta		
Lapsen halukkuus osallistua tavoitteiden asetteluun tilannesidonnainen	Lapsen valmiudet	Lapsen osallisuutta rajoittavat tekijät	
Lapsen vahvempi näkemys itsestään ja omista kiinnostuksen kohteista edellytyksenä lapsen kykyyn tarttua toimintamahdollisuuksiin			
Dialogisuus helpompi tavoittaa vanhempien kuin lapsen kanssa	Haasteet lapsen äänen kuulemisessa		
Lapsen kommunikoinnin niukkuus			
Perheiden kulttuurin vaikutus ajatuksiin lapsen kuulemisen ja vaikutusmahdollisuuksien tarpeellisuudesta			

Lapsen vahvuuksien ja voimavarojen esiin nostaminen vanhemmille	Lapsen vahvuuksien ja voimavarojen tunnistaminen	Perheen rooli kuntoutuksessa	Ammattilaisten toimintatavat
Yhteistoiminnan vahvistuminen perheen kanssa ja sen myötä tiedon ja mallinnuksen antaminen perheille lapsen ohjaamiseen arkisissa tilanteissa	Yhteistoiminnan myötä terapian siirtyminen arkeen		
Terapeuttilähtöisestä toiminnasta lapsilähtöiseksi, jossa toimitaan lapsen mielenkiintojen ja valintojen mukaan	Lapsikeskeinen työskentely	Ammatillinen kasvu	
Vanhempien kuulemisesta lapsen kuulemiseen			
Tukee tärkeiden asioiden muistamista arjen työskentelyssä	Oman työn jäsentäminen		
Auttaa jäsentämään omaa työtä ja keskittymään olennaisiin kohtiin			
Auttaa jälkikäteen hahmottamaan omaa työskentelyä ja pohtimaan mitä olisi voinut tehdä toisella tavalla	Jälkirefleksion tarkeys		
Toimii työnohjaukseen verrattavana mietintä välineenä ammattilaisen itsereflektiossa	Oman ammatitaidon kehittäminen		
Tukee työkokemuksen ja lisäkoulutusten lisäksi työskentelyä lapsen mielenkiintojen suuntaisesti			
Vanhaan prosessiin vaikea sovittaa uutta toimintatapaa	Omien toimintatapojen muuttamisen haasteet		
Arjen kiireessä työtavan muuttaminen vaikeaa			

Mahdollisuus tukea tavoitteiden asettelun yhdenmukaisuutta kuntoutusalan eri toimijoiden välillä	Mahdollisuus tunnistaa yhteiset tavoitteet ja keinot päästä niihin	Kuntoutusalan yhteistoiminnan mahdollisuudet	
Auttaa jäsentämään tavoitteen ja kuntoutusprosessin kokonaisuuden kannalta keskeiset asiat			
Tukee yhteisen ymmärryksen ja tahtotilan löytämistä ammattilaisten kesken			
Muistion avulla voidaan varmistaa, että yhteispalavereissa lapsen osallistumisen kannalta tärkeät asiat tulee käsiteltyä			
Auttaa tunnistamaan päiväkodissa lapsen osallistumista tukevia käytänteitä ja näiden kehitysmahdollisuuksia	Lapsen osallistumiseen vaikuttavien käytänteiden tunnistaminen		
Muistion kohdat tukevat yhdenmukaisen termistön ja kielen käyttöä ammattilaisten välillä	Yhteinen kieli ammattilaisten kesken		
Päiväkodin LEOPS ja koulun HOJKS palaverit asettavat tietyt sisältö ja aikaraamit johon muistiot kokonaisuudessa on vaikea sovittaa	Päiväkodin ja koulun toimintatapojen asettamat rajat		
Lähtevän tahon tavoitteiden ja maksusitoumusten asettamat rajat vaikuttavat työskentelyyn ja mahdollisuuteen huomioida muistion nostamia asioita	Lähtevän tahon asettamat rajat	Kuntoutusalan yhteistoiminnan haasteet	

Metku-muistio

LOOK-hanke 2017

Metku-muistio

Lapselle merkityksellisen toiminnan mahdollistaminen kuntoutumisessa

Metku-muistion tarkoitus

Metku-muistion tarkoitus on auttaa tunnistamaan tekijöitä, jotka mahdollistavat lapselle merkityksellisen toiminnan sekä lapsen aktiivisen toimijuuden, ja tiedottamaan niistä. Metku-muistio sisältää muistilistan tekijöistä, jotka mahdollistavat lapsen osallistumista hänelle merkitykselliseen toimintaan. Muistioon kirjataan toimintatapoja, joilla lapselle merkityksellistä toimintaa voidaan kuntoutumisessa mahdollistaa.

Metku-muistio on tarkoitettu lasten kuntoutuksen ammattilaisten käyttöön. Metku-muistiossa lapselle merkityksellistä toimintaa kuntoutumisessa tarkastellaan kolmen osa-alueen näkökulmasta, jotka ovat 1) lapsi toimijana, 2) lapselle mieluisa toiminta ja 3) yhteistoiminta. Jokaiseen kolmeen osa-alueeseen on listattu tekijöitä, joita ammattilainen voi tarkastella omassa toiminnassaan, moniammatillisessa ryhmässä tai perheen kanssa yhdessä.

Metku-muistion hyöty

Metku-muistio ohjaa toiminnan reflektointiin ja jatkuvaan kehittämiseen. Metku-muistio auttaa pohtimaan, miten lapselle merkityksellisen toiminnan mahdollistaminen onnistuu kuntoutumisessa ja tarvitaanko jotakin muutoksia toimintaan. Muistio auttaa varmistamaan lapsen toimijuuden vahvistumisen ja hänen osallistumisensa hänelle itselleen tärkeisiin toimintoihin arjessa, perhekulttuurissa ja kehitysympäristössä.

Metku-muistiota voi hyödyntää lapsen kuntoutumisprosessin eri vaiheissa:

- 1) Prosessin käynnistyessä muistiossa listattujen tekijöiden kautta voi ennakoida lapsen toimijuutta vahvistavaa toimintaa.
- 2) Prosessin aikana voi tarkastella, onko toiminta tarkoituksenmukaista, ja reflektion perusteella voi esimerkiksi tehdä muutoksia ja kehittää toimintaa.
- 3) Prosessin päättyessä voi tarkastella toiminnan toteutumista ja onnistumista sekä suunnata tulevaan.

Metku-muistion käyttö

Metku-muistion käytön yhteydessä valitaan ensimmäiseksi toiminnan konteksti eli asiayhteys ja/tai ympäristö ja kirjataan lapsen kuntoutumisen tavoite, jonka suhteen lapselle merkityksellisen toiminnan tekijöitä tarkastellaan. Lapsen terapeutti

voi esimerkiksi tarkastella, miten lapselle merkityksellinen toiminta mahdollistuu terapiatilanteessa. Lapselle merkityksellisen toiminnan mahdollistumista voidaan tarkastella myös päiväkodissa, koulussa tai kotona esimerkiksi lapsen oppimistilanteissa, ammattilaisten kesken tai vanhempien kanssa yhdessä.

Metku-muistiossa olevia asioita voidaan pohtia lapsen ja hänen kanssaan toimien henkilöiden kanssa yhdessä. Kuntoutuksen ammattilainen voi joustavasti soveltaa ja muuntaa muistiota erilaisten tarpeiden ja tilanteiden mukaan. Kuntoutuksen ammattilainen voi keskustella muistilistan asioista esimerkiksi yhdessä lapsen avustajan kanssa, kun herätellään ajatuksia siitä, millaisin keinoin lapsen toimijuutta ja osallistumista lapselle merkitykselliseen toimintaan voidaan vahvistaa lapsen kuntoutumisen tavoitteen suunnassa.

Metku-muistion täyttö

Metku-muistioon kirjataan lapsen nimi, päivämäärä, konteksti (asiayhteys, ympäristö) ja lapsen kuntoutumisen tavoite, jonka suhteen lapsen asioita tarkastellaan. Jos muistiota täytetään yhdessä keskustellen, kirjataan keskusteluun osallistujat (nimi ja tehtävä).

Asiakohdittain voi kirjata kuvaus-sarakkeeseen tärkeitä huomioita. Tällaisia voivat olla esimerkiksi:

- Kuvaus tämän hetkisestä toiminnasta (esimerkiksi keinoja, menetelmiä)
- Yhdessä sovitut päätökset ja vastuunjaot
- Suunnitelmat tai sopimukset siitä, mitä/miten toimintaa tarpeen mukaan muutetaan tai kehitetään.

Metku-muistion rakentuminen ja tausta

Metku-muistio on muodostunut kuntoutuksen ammattilaisten (fysioterapeutit, toimintaterapeutit, puheterapeutit), vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta saavien lasten ja heidän vanhempiensa haastatteluiden perusteella. Haastatteluihin selvitettiin, mitä hyviä käytäntöjä on olemassa ja mitä tarvitaan lapsen toimijuuden vahvistamiseksi kuntoutuksessa. Lapsen oikeus osallistua kuntoutukseensa (LOOK) -hankkeessa Metku-muistiota kehitettiin ja kehitettiin yhteistyössä kuntoutuksen ammattilaisten kanssa.

Metku-muistio

Metku-muistion muistilista lapselle merkityksellisen toiminnan mahdollistavista tekijöistä ja huomioitavista asioista kuntoutumisessa

Lapsen nimi:

Konteksti:

Laatija(t):

Lapsen kuntoutumisen tavoite:

Päivämäärä:

Muistilista	Huomioita/muistinpangia: – Miten toteutuu tällä hetkellä (esim. keinot, menetelmät)? – Mitä kehitettävää/huomioitavaa tulevaisuudessa?
1. LAPSI TOIMIJANA	
Lapsella on mahdollisuus ilmaista omia näkökulmiaan.	
Lapsella on mahdollisuus tehdä valintoja.	
Lapselle osoitetaan, että hänen näkökulmillaan on vaikutusta asioihin.	
Lapsen ilmaisun oikein ymmärtäminen varmistetaan.	
Lapsen tunteet huomioidaan toiminnassa.	
Lapsen myönteistä minäkuva tuetaan toiminnassa.	

Metku-muistio

Lapsella on mahdollisuus tunnistaa omia vahvuuksiaan ja voimavarojaan.	
Lapsella on mahdollisuus osallistua toimintaan yhdessä perheen jäsentensä tai ystäviensä kanssa.	
Toiminta edistää lapsen osallistumisen mahdollisuuksia hänelle tärkeisiin yhteisöihin (esim. kaveriporukka, perhe/suku, harrastusseura, koulun yhteisö tms.).	
2. MIELUISA TOIMINTA	
Lapsella on tarjottu monipuolista yksilöllistä tukea (fyysistä ja emotionaalista) toimintaan osallistumiseksi.	
Lapsella on käytössä toimivat ja tarkoituksenmukaiset apuvälineet.	
Toiminta on mukautettu lapsen tahtiin sopivaksi ja yksilöllisesti joustavaksi.	
Toimintaan liittyy iloa, mielikuvitusta, leikkiä, pelaamista tai elämyksiä.	
Lapsella on mahdollisuus tunnistaa omaa oppimistaan toiminnassa.	
Lapsella on mahdollisuus kokea onnistumista toiminnassa ja ylittää itsensä.	
Toimintaan osallistumisen turvallisuus lapselle on huomioitu (fyysinen ja emotionaalinen turvallisuus).	

Metku-muistio

3. YHTEISTOIMINTA	
Lapselle ja perheelle on mahdollistettu yhteiseen toimintaan valmistautuminen ja tulevan ennakointi.	
Lapselle ja perheelle on annettu riittävästi ja ymmärrettävästi tietoa (myös lapselle ymmärrettävällä tavalla).	
Lapsi osallistuminen aikuisten kanssa toteutuvaan suunnitteluun ja työskentelyyn on suunniteltu ja siitä on sovittu lapsilähtöisesti.	
Yhteisen toiminnan tavoitteet on sovittu neuvotellen.	
Yhteinen toiminta päivittyy joustavasti lapsen ja perheen tarpeiden mukaan.	
Yhteisistä toimintatavoista ja toimijoiden vastuista on sovittu (mm. ratkaisut siihen, miten tavoitteiden saavuttamiseksi toimitaan).	
Yhteistä toimintaa kehitetään yhdessä ja aikaisemmasta oppien.	
Yhteisen keskustelun ja toiminnan ilmapiiri on dialoginen, avoin, rohkaiseva ja luottamuksellinen.	

Muuta muistettavaa: